

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihjj.hr

POGLED U TOPONIMIJU SELA HRASNO U ISTOČNOJ HERCEGOVINI

U radu se na temelju terenskoga istraživanja toponomastički obrađuje područje Hrasna u istočnoj Hercegovini. U uvodnim se dijelovima rada iznose temeljni povijesni, dijalektološki i demografski podatci. U središnjemu je dijelu rada obrađeno šezdesetak ojkonima s cjelokupnoga područja te oko 450 anojkonima prikupljenih u naseljima Brštanica i Cerovica s pripadnim zaseocima. Iz obilja toponimijske građe svojom se neobičnošću izdvajaju toponimi *De se vòda splijěvā* i *Pomozi Bòg*.

1. Uvod

U ovome je radu iznesen dio toponimijske građe prikupljen u Hrasnu, području smještenomu najvećim dijelom na sjeveru današnje Općine Neum u Hercegovачko-neretvanskoj županiji u južnome dijelu Bosne i Hercegovine. Radom je obuhvaćena cjelokupna mjesna ojkonimija, a anojkonimi su prikupljeni na dva punktovima u jugozapadnome dijelu Hrasna u naseljima Brštanica i Cerovica¹ s pripadnim zaseocima Babin Do, Grbušina Lokva, Kljenak, Kozarica, Među-ljuće i Osječenica². Budući da su u sklopu istraživanja zažapske toponimije (usp.

¹ Na ovome mjestu zahvaljujem ispitanicima. U prvome redu zahvalnost dugujem Blašku Jurkoviću s Brštanice i Alfonzu Njavri iz Čapljine (podrijetlom s Cerovice) na iscrpnim podatcima ne samo o mjesnoj toponimiji, nego i o hrašanskoj svakodnevi, bez kojih je nemoguće razumjeti mjesnu onimiju. Njihovi su podatci tim vredniji imamo li u vidu činjenicu da su povijesni zapisi o Hrasnu izrazito rijetki, znatno rjeđi od zapisa u susjednim župama Hutovo, Gradac, Trebinja i Ravno. Ujedno zahvaljujem Ivanu Jurkoviću na podatcima o Kozarici te Draganu Jurkoviću Bokinu i Ivanu Mustapiću na sustavnome praćenju i potpori tijekom istraživanja.

² U suradnji sa Stanislavom Vukorepom obavljena su i toponomastička istraživanja u Gornjemu Hrasnu na području Rabrana, Vodenoga Dola i Potkule, čiji će rezultati biti izneseni u jednome od budućih radova. Stanislavu Vukorepu ovom prigodom zahvaljujem na desetogodišnjoj suradnji na terenskim istraživanjima u istočnoj Hercegovini tijekom kojih smo prikupili više od 5000 toponima ponajprije u Zažablju i Popovu, a u novije vrijeme i u Hrasnu te Dubravama.

Vidović 2014) obrađeni toponimi s područja Boruta, Kolojanja, Srijeteža i Cerova, ovim je radom dovršeno toponomastičko istraživanje jugozapadnoga dijela Hrasna, ali i širega područja kojim dominira gora Žaba po kojoj je prozvana srednjovjekovna župa Žapsko te naknadno njegov središnji i južni dio koji se prostire od Hutova do mora, koji je ponio ime Zažablje.

Visoravan Hrasno proteže se na nadmorskoj visini od 200 do 300 metara u dužini od četrdesetak kilometara u smjeru zapad – istok na sjeveru današnje neumske općine u istočnoj Hercegovini. Na sjeverozapadu je omeđena Hutovim i Deranskim blatom, na jugozapadu hrvatsko-bosanskohercegovačkom državnom granicom, na sjeveru se proteže do područja Boljuna, na sjeveroistoku do Burmaza i ljubinjškoga kraja, a na jugoistoku prodire sve do Popovskoga polja. Riječ je o izrazito stočarskome kraju u kojemu su stoljećima bili razvijeni kozarstvo³, ovčarstvo i govedarstvo. Kolika je uloga stočarstva bila u hrašanjskoj svakodnevici, zorno govori podatak da je i strogo uređena država poput Austro-Ugarske zbog stočnoga fonda obitelji Raguž Rogonjić morala odustati od prvotno zamišljene diionice željezničke pruge Gabela – Dubrovnik kroz Hrasno te je premjestiti nešto južnije.⁴ Stočarenje je Hrašnjane⁵ predodredilo za stanovanje na najmanje trima boravištima te se takav način života održao do 1991. i posljednjih ratnih sukoba. Naime, osim u matičnome području Hrašnjani su sa stokom ljetovali na planinama u Gornjoj Hercegovini, najesen bi odlazili na područje od Bistrine kod Stona do Bosanke iznad Dubrovnika na istoku (što su činili i stanovnici susjednih područja, ponajprije Popovci i Zažapci) te od Baćine do Hvara na zapadu (po čemu su se Hrašnjani izdvajali). Migracije prouzročene načinom života događale su se (a i danas se u manjoj mjeri događaju) i unutar samoga Hrasna potkraj ljeta kad bi se zbog manjka vode mjesni stočari spuštali u Neretvansku blatiju.

Da je područje Hrasna bilo napučeno u pretpovijesti, svjedoče mnogobrojne ilirske gradine i gomile. Godine pak 2007. na predjelu je Desilo u Hutovu blatu pronađeno mjesto na kojemu su potopljeni rimski brodovi te su pronađeni ostatci stotina amfora, ali i brana stara više od 5000 godina. Potvrđen je »kontinuitet naseljavanja od ranog brončanog doba, preko željeznog doba i vremena ilirskog plemena Daorsa, do vremena rimske dominacije i kasnoantičkog razdoblja« na tome području (Zmaić i Miholjek 2013: 184). Tijekom prijašnjih istraživanja između Babina Dola i Kolojanja unutar predjela Petrov do pronađeni su pak ostatci zidova crkve i groblje najvjerojatnije iz kasnoantičkoga razdoblja, a na Babinu Dolu pro-

³ Navodno je samo na Babinu Dolu nekoć bilo čak tisuću koza! Zbog obilnoga je stočnoga fonda nastala uzrečica *Hrasno – masno*.

⁴ Opširnije o tome u Vukorep (2015: 41).

⁵ U Gornjem Hrasnu planištarili su i Hrvati, i Srbi, i Bošnjaci dok su, primjerice, u Bobanima planištarili isključivo Hrvati. Hrvati su iz Hrasna planištarili na Kladovu polju, Bukovu dolu i Bukovoj ravni, Srbi na Kladovu polju, a Bošnjaci na Visočici.

nađena je i veća količina rimskoga novca (Patsch 2005–2006: 173–174).

U srednjovjekovlju se toponim Hrasno ponajprije odnosio na šire područje koje je obuhvaćalo sjeverni dio humske župe Žapsko, koju još u 12. stoljeću spominje Grgur Barski. Nekropole se sa stećcima nalaze na Brštanici, Toplici, Podgradinju, Mišljenju i Lastvi. Iz kasnoga pak srednjovjekovlja potječe prvi spomen cjelokupnoga područja. Hrasno se, naime, u povijesnim vrelima prvi put spominje 1416. kad su zabilježeni upadi osmanlijskih postrojba iz Hercegovine na stonsko područje (Vego 1957: 47). Godine pak 1434. i 1440. spominju se neki stanovnici Mišljena koji su bili pod vlašću srednjovjekovnih knezova Nikolića (Dinić 1967: 14). Čini se da se u tome razdoblju počeo polako raspadati naslijeđeni župski sustav te da su se seoske općine u Hrasnu (na sjeveru župe Žapsko) već polako oblikovale u samostalan upravni kotar donekle izdvojen od područja Zažablja (središnji i južni dio srednjovjekovne župe Žapsko) i Čarića (istočni dio srednjovjekovne župe Žapsko s katunskim ustrojem). Nakon osmanlijskih osvajanja Hrasno je popisano unutar džemata vojvode Petra i njegova brata Vukića u kojemu su poimenično navedena 143 domaćina na području današnjih Dubrava i Hrasna koji su na tome području zimovali, a ljetovali su na Visočici i Tuhoviji⁶ (Aličić 1985: 130–131). U tome je popisu Hrasno ujedno navedeno kao samostalno naselje, navedena su i naselja Čavaš (ondje je poimenično popisano 11 domaćina te dvoje neženja) i Mišljen (ondje je poimenično popisano 7 domaćina). Ta su naselja u upravnome smislu tada pripadala Popovu (Aličić 1985: 485–486). Samo se pak naselje Hrasno (po kojemu je nazvano cjelokupno područje) vjerojatno nalazilo na mjestu današnje Cerovice s obzirom na to da se ona nazivala Hrasno i u prvome hrašanjskom stanju duša sastavljenome 1792. Za to je naselje u 19. stoljeću prevladavalo dvorječno ime Donje Hrasno, a ono se s vremenom ustalilo i za šire područje, odnosno za cjelokupan zapadni i južni dio župe. Istodobno je u službenu uporabu ušao ojkonom Gornje Hrasno kao skupno ime za desetak zaselaka na sjeveroistoku

⁶ Među osobnim imenima domaćina koji su nastanjivali Hrasno i Dubrave izdvojio bih osobna imena koja su se odrazila u istočnohercegovačkoj toponimiji kao što su *Budisav* (usp. ojkonom i oronim *Budisavina* u Hrasnu), *Kijo* (usp. ojkonom *Kijev Do* u Popovu) i *Kozara* (usp. ojkonom *Kozarica* u Donjemu Hrasnu i oronim *Kozarica* u Gornjemu Hrasnu). Navodim i osobno ime *Mikloš*, hrvatsku prilagođenicu mađarskoga imena *Miklós*, kao dokaz da antroponimi tvoreni od mađarskoga pridjeva *kis* ‘malen’ nisu jedini mađarski prežitek u južnohrvatskoj antroponimiji. Osobno je pak ime *Pešter* motivirano horonimom *Pešteri* (dio nekadašnje Raške, a danas Sandžaka) te svjedoči o migracijama uvjetovanim osmanlijskim osvajanjima koja su znatno utjecala na vjerski sastav istočne Hercegovine. Na temelju razredbe osobnih imena istočne Hercegovine utvrdio sam kako se zapadne granice prostiranja etničkih imena kao što je *Pešter* i osobnih imena albanskoga postanja kao što je *Don* u velikoj mjeri podudaraju s najzapadnijim granicama područja sa srpskom većinom u istočnoj Hercegovini, poglavito u Bobanima, Hrasnu i Dubravama. Kad je pak riječ o suvremenome fondu osobnih imena, navodim podatak (koji mi je iznio Blaško Jurković) da je česta neslužbena inačica kršćanskoga imena Lucija – *Lüstrija*. Bilježim ujedno i rijetko potvrđenu mjesnu inačicu kršćanskoga imena Ana – *Āndula*.

hrašanske visoravni koji nisu popisani unutar službenih naselja Rabrani, Mišljen i Čavaš (središte je Gornjega Hrasna u Grahovištu), a u širem smislu za sva naselja istočno od Rabrana (uključujući Mišljen i Čavaš). Iz povijesnih vrela doznajemo tek da su se u Hrasnu, uz jednu kapelicu, do polovice 19. stoljeća nalazile dvije ruševne katoličke crkve nepoznate starosti: crkva svetoga Petra u Glumini i crkva svetoga Lovre u Doljanima. Polovicom se 19. stoljeća spominje i kako je crkva Navještenja Blažene Djevice Marije (za koju se ne zna gdje je bila) prešla u pravoslavne ruke. Moguće je da se isto dogodilo s još nekoliko katoličkih crkava u Hrasnu i na stolačkome području. Razmjerno malen broj katoličkih bogomolja u Hrasnu ne začuđuje jer su se srednjovjekovne crkve nalazile u obližnjim zažapskim naseljima Gradcu, Dobranjama, Moševićima i Vidonjama. Od 1874. do 1881. gradila se župna crkva Bezgrešnoga začeca Blažene Djevice Marije na Cerovici koja je proširena 1935. te uz koju je don Stjepan Batinović postupno gradio svetište Kraljice Mira koje je postalo biskupijskim svetištem 1977. (Njavro 1995: 11–12) Negdašnja župna crkva Krista Kralja (svetoga Nikole) u Grahovištu izgrađena je pak 1909. Pravoslavna crkva u Podgradinju posvećena je svetomu Jovanu Krstitelju, a na Mišljenu svetomu Vasiliju Ostroškomu (koji je po predaji ondje služio). U Rabranima (na Tucakovini) nalazi se pak muslimanski mekteb (vjerska škola).

Za razliku od horonima Zažablje, područje koje je obuhvaćao horonim Hrasno nije se odviše mijenjalo. U 18. stoljeću ono se proširilo na sela u hercegovačkome dijelu Neretvanske blatije i dijelove Burmaza koji su potpali pod hrašansku župu osnovanu 1761., ali i na dijelove današnje hutovske župe koji su povijesno pripadali Zažablju te sela poput Kolojanja, Boruta, Cerova i Srijeteža koja su povijesno pripadala Dobranjama (također u Zažablju), no koja su nakon osmanlijsko-mletačkih ratova ostala pod osmanlijskom vlašću. Granična su pak naselja između Tuhinja, Mramora, Vjetrenika, Glumine i Previši te zapadnoga dijela Hutova, koja se u mnogim izvorima također smatraju dijelom Hrasna, pripajanjem župi Hutovo postala dijelom užega područja Zažablja koje povijesno s područjem Hrasna tvori jedinstveno područje koje je u srednjovjekovlju pripadalo župi Žapsko. Cjelovitost je pak područja narušena za vrijeme austrougarske uprave, koja je iz područja Hrasna izdvojila naselja Mišljen i Čavaš. U komunističkoj je pak Jugoslaviji najveći dio Hrasna pripao Općini Neum, priblatska su sela (Bajovci i Svitava) i neka sela u njihovu zaleđu (npr. Dubravica i Glušca) pripali Općini Čapljina, Mišljen je pripao Općini Ljubinje, a Čavaš Općini Ravno koja je naknadno pripojena Općini Trebinje. Tijekom Domovinskoga rata srpske su postrojbe zaposjele veći dio Gornjega Hrasna te sjeverne dijelove Donjega Hrasna. Većina je zaposjednuto područja oslobođena u prvoj polovici 1992. Nakon unutarnjega razgraničenja Bosne i Hercegovine 1995. gotovo je cjelokupno područje Hrasna pripalo Federaciji Bosne i Hercegovine, a samo je Mišljen pripao srpskomu bosanskohercegovačkom entitetu (stoga je i ostao bez hrvatskoga stanovništva).

Budući da sam o značajkama popovskih i zažapskih mjesnih govora, koji pripadaju istočnohercegovačkomu štokavskom dijalektu i koji su hrašanjskomu govoru veoma bliski, pisao u više radova (ponajprije u Vidović 2009 i 2013), na ovome ću mjestu navesti tek nekoliko bilježitih jezičnih crta. Hrašanjski govor stanovnici okolnih sela doživljavaju drukčijim od govora ostalih sela te navode izgovor *ik* akuzativa osobne zamjenice za 3. lice (*ih*) kao temeljnu razliku. Nadalje, na hrašanjskome području prevladavaju toponimi motivirani apelativom *hrast*, a u susjednim selima *dub*, što uz podatke iz povijesnih vrela upućuje i na različito podrijetlo Hrašnjana u odnosu na stanovnike susjednih područja.⁷ Naglaskom se u Hrasnu razlikovalo ime krave *Rūža* od ženskoga osobnog imena *Rúža*. U dalmatinskome dijelu Zažablja i većemu dijelu Popova u dvosložnim riječima razvili su se sekundarni kratkosilazni naglasak i dužina (npr. *prīčest*, *kālēž*, *mētēž*), a u hercegovačkome se dijelu Zažablja, u Hrasnu, na čapljinskome području i u stolačkome kraju ušćuvao stariji naglasak (*prīcest*, *kálež*, *métež*), koji se analoški prenio i na riječi koje su u mjesnim govorima razmjerno nove (npr. *sāstāv* u dalmatinskome dijelu Zažablja i Popovu, a *sāstav* u hercegovačkome dijelu Zažablja), na antroponime (izvorni izgovor *Křmēk* i *Hājvāz* ušćuvan je i u za te rodove matičnome hercegovačkom dijelu Zažablja, ali se na širem čapljinskom i stolačkom području naglasno prilagođuju u *Křmek* i *Hājvaz*) i toponime (izgovor *Mrāmōr*, L. u *Mramóru* bilježimo u Hutovu, a u Hrasnu bilježim i lik *Mrāmor*). Preskakanje je i pomicanje naglasaka posve uobičajeno u mjesnim govorima, ali izdvajam primjer *Pomozi Bōg*. Senahid Halilović (1994: 74–82) od ostalih hrašanjskih govora izdvaja mjesni govor Bošnjaka iz Rabrana kao jedini u kojemu prevladava jednosložni izgovor *jata*. Napominjem i kako je današnja Osječenica 1694. zapisana kao Osičena Međa. Pridodamo li tomu razmjerno suvremenomu zapisu pisanom ikavskim izgovorom i starije zapise sa stećaka, razvidno je da se predmigracijska dijalektna slika istočne Hercegovine uvelike razlikuje od suvremene. Tako je na natpisu iz Polica kod Trebinja iz 1241. u kojemu stoji (...) *prēstavi se rabъ* (...) *porikъlotъ žurapъ Pribilišъ* (...) (ZSS 3: 128). U Premilovu Polju kod Ljubinja zapisan je u 14. ili 15. stoljeću sljedeći tekst: *I se leži Stipko Radosalićъ. /Bože, davo ti samъ lego i vele ti mi je ležati.* (ZSS 2: 39). Slično je i sa srednjovjekovnim ispravama. U dvjema povijesnim ispravama u kojima se spominju ljudi iz susjednoga Popova ponovno se nahode ikavski odrazi *jata*. U dokumentu u kojemu se 1416. spominje Grgur Vukosalić (najvjerojatnije iz Dubljana u Popovu) stoji: *se-gan lita* (...) *veće virovanie*. (Jireček 1892: 69) U Premilovu Polju kod Ljubinja zapisan je u 14. ili 15. stoljeću sljedeći tekst: *I se leži Stipko Radosalićъ. /Bože, davo ti samъ lego i vele ti mi je ležati.* (ZSS 2: 39).

⁷ Slična je pojava zabilježena u Istri u koju je apelativ *hrast* donijelo pridošlo stanovništvo (usp. Brozović Rončević 1998: 7).

2. Osvrt na demografske prilike u Hrasnu

U osmanlijskome se popisu iz 1475. – 1477. (Aličić 1985: 130–131, 485–486), kako je već navedeno, poimenično spominju 143 domaćina s područja Hrasna i Dubrava, 11 domaćina i dvoje neženja u Čavšu te 7 domaćina na Mišljenu. Na temelju demografskih pokazatelja može se procijeniti da je na spomenutome području barem privremeno boravilo oko 1500 stanovnika. Među napuštenim se pak selištima (mezrama) spominje i Svitava (Aličić 1985: 605).

U 17. stoljeću objavljeno je tek nekoliko nepotpunih izvješća o broju katolika u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji. Podatci se uglavnom odnose na jugozapadni dio hrašanjске župe uz današnju hrvatsko-bosanskohercegovačku granicu. U tome je dijelu Hrasna 1624. godine živjelo oko 400 katolika (Vidović 2000: 108), a 1639. godine 27 katoličkih obitelji, od čega 24 u Dobranjama i 3 u Cerevu (Jačov 1983: 401). U mletačkim dokumentima o dodjeli zemljišta 1694. kao samostalna se naselja spominju Osičena Međa (današnja Osječenica) i Toplice (danas postoji lokva Toplica kod Crnoglava uz koju se nalazi groblje; Hrabak 1985: 41, 43).

Prve potpunije podatke o sastavu stanovništva na području Hrasna 1733. iznio je sofajski nadbiskup i upravitelj Trebinjsko-mrkanske biskupije Marko Andrijašević (podrijetlom iz Popova). Za katolike je donosio broj kućanstava i osoba, a za inovjerce isključivo broj kućanstava. Područje je Hrasna tada pripadalo župi Dubrave. Na Previši i Gornjemu Hrasnu po njegovu su popisu živjele 54 obitelji, od čega 21 (38,89%) katolička, 18 (33,33%) muslimanskih i 15 (27,78%) pravoslavnih. U navedenim je naseljima stanovalo ukupno 213 katolika. U Čavšu i na Po-brđu živjelo je pak 37 obitelji, od čega 16 (43,24%) pravoslavnih, 14 (37,84%) katoličkih i 7 (18,92%) muslimanskih. U spomenutim je naseljima stanovalo ukupno stotinu katolika. U Cerevu, Dobranjama i Dubravici bile su 22 obitelji, od čega 8 muslimanskih te po 7 katoličkih i pravoslavnih. U nabrojenim su naseljima živjela 44 katolika (Krešić 2006: 447). Ukupno je, dakle, na području današnjega Hrasna stanovalo 113 obitelji, od čega 42 (37,17%) katoličke, 38 (33,63%) pravoslavnih i 33 (29,20%) muslimanske. Na području Hrasna živjelo je 357 katolika, no njihov je broj vjerojatno bio i veći jer ih je određen dio vjerojatno popisani unutar naselja Hutovo (a samim tim veći je i njihov udio u stanovništvu Hrasna jer su u Hutovu popisani isključivo katolici), koje je bilo razdijeljeno između župa Dubrave i Gradac. Treba imati na umu da je popis proveden neposredno nakon osmanlijsko-mletačkih ratova i razgraničenja nakon kojih je hrvatski katolički puk masovno napustio svoja ognjišta te da je to, uz činjenicu da su Hrvate u Gornjoj Hercegovini pastorizirali vidonjski župnici (tako da vjerojatno nisu svi ni bili popisani unutar matične župe), utjecalo na smanjenje udjela Hrvata na tome području. Godine 1792. sastavljeno je Stanje duša župe Hrasno, koja je tada uz naselja koja župi i danas pripadaju obuhvaćala i neretvanska naselja Doljani i Sjekose, nase-

lja Prisoje i Riđicu u Burmazima te zažapska naselja Gluminu, Previš i dio Hutova. Po tome je popisu u Hrasnu živjelo 76 katolika, na Brštanici 54, na Vodenoome Dolu 50, u Svitavi 48, u Kašiću 46, u Osječnici 44, na Golim Brdima 40, u Cerevu 38, na Budisavini 36, u Lastvi 34, u Čavšu 29, u Livorskoj Prodoli 9, na Srijetežu 5 te nepoznat broj (barem troje) na Dašnici. Ukupno je na području župe stanovalo nešto više od 500 katolika. Dakle, broj se katolika na području Hrasna u šezdesetak godina razmjerno mirnoga razdoblja gotovo udvostručio.

Tijekom austrougarske uprave provedena su tri popisa stanovništva. Godine 1879. (Popis 1879: 118, 121) hrašanjско je stanovništvo popisano unutar četiriju službenih naselja: Hrasno Donje, Hrasno Gornje, Mišljen i Čavaš. U Hrasno Donjemu živjela su 1103 stanovnika, od čega 935 (84,77%) katolika, 95 (8,61%) muslimana i 73 (6,62%) pravoslavca. U Hrasno Gornjemu živjelo je pak 835 stanovnika, od čega 492 (58,92%) katolika, 325 (38,92%) pravoslavaca i 18 (4,59%) muslimana. Ukupno je, dakle, na užemu području Hrasna živjelo 1938 stanovnika, od čega 1427 (73,63%) katolika, 398 (20,54%) pravoslavaca i 113 (5,83%) muslimana. Na Mišljenu je živjelo 90 stanovnika, od čega 50 pravoslavaca, dok se broj katolika i muslimana ne navodi, a u Čavšu 178 stanovnika, od čega 110 (61,80%) pravoslavaca i 78 (38,20%) katolika. Ukupno je, dakle, na području hrašanske župe živjelo 2206 stanovnika, od čega 1505 (68,22%) katolika, 558 (25,29%) pravoslavaca, 113 (5,12%) muslimana, a za 40 (1,81%) stanovnika točni podatci o vjerskoj pripadnosti nisu navedeni (znamo tek da nisu bili pravoslavci). Popis iz 1895. (Popis 1895: 566–571) donosi iscrpnije podatke po naseljima. Hrasno je podijeljeno u 15 službenih naselja (Borut, Brštanica, Cerovica, Cerovo, Crnoglav, Čavaš, Dubravica, Elezovići, Lastva, Njavrina Crkva, Pobrđe, Rujevi Do, Svitava, Vinine i Vlaka), ali su ujedno navedena imena još 23 podnaselja (neslužbenih naselja) koja im upravno pripadaju (Bajovci, Batkovići, Česma, Četoljub, Dašnica Donja i Gornja, Dobranje, Glušca, Grahovište, Grbušin Do, Hajdarevića Harem, Kljenak, Kolojanj, Kozarica, Kuzmani, Ljutosijer, Maslaći, Međuljuće, Osječnica, Podgradina, Sopot, Srijetež i Vodeni Do). Isključivo je katoličko stanovništvo nastanjivalo Vinine (ondje je uz stanovnike temeljnoga naselja popisano i stanovništvo Međuljuća te Dašnice Gornje i Donje) u kojima su živjela 152 stanovnika, Brštanici (u sklopu koje je popisana i Kozarica) na kojoj su stanovala 145 stanovnika, Njavrinu Crkvu (unutar koje je popisana i Osječnica) u kojoj je živjelo 89 stanovnika i Lastvu u kojoj je živjelo 56 stanovnika. Katolici su bili izrazita većina i u Svitavi, Crnoglavu, Cerovu, Borutu, Elezovićima i Cerovici, a relativna na Dubravici. Na Svitavi je (unutar koje je popisano i stanovništvo Česme te Ljutosijera) od 177 stanovnika bilo 173 (97,74%) katolika i 4 (2,26%) pravoslavca. U Crnoglavu su od 129 stanovnika 122 (94,57%) bila katolici, a 7 (5,43%) muslimani. U Cerovu (koje je obuhvaćalo uz temeljno naselje Hajdarevića Harem, Srijetež i Tuhinje) stanovala su 164 stanovnika, od čega 142 (86,59%) katolika i 22 (13,41%) muslimana. Na Borutu je (koji je

obuhvaćao i naselja Dobranje, Glušca, Kljenak i Kolojanj) od 207 stanovnika bilo 152 (73,43%) katolika, 50 (24,15%) pravoslavaca i 5 (2,42%) muslimana. Od 94 stanovnika u Elezovićima (koji su obuhvaćali i Grahovište) bilo je 65 (69,15%) katolika, 22 (23,41%) muslimana i 7 (7,45%) pravoslavaca. Na Cerovici su pak (koja je obuhvaćala i Četoljub, Grbušin Do i Maslaće) od 148 stanovnika bila 102 (68,92%) katolika, 40 (27,03%) pravoslavaca i 6 (4,05%) muslimana. Na Dubravici je (koja je obuhvaćala i naselja Bajovci i Sopot) od 93 stanovnika bio 41 (44,09%) katolik, 32 (34,41%) muslimana i 20 (21,51%) pravoslavaca. Pravoslavci su bili većinsko stanovništvo u Rujevu Dolu, Vlaki i Pobrđu. U Rujevu Dolu od 212 stanovnika živjela su 204 (96,23%) pravoslavca i 8 (3,77%) katolika, a na Vlaku je od 73 stanovnika živio 61 (83,56%) pravoslavac i 12 (16,44%) katolika. Na Pobrđu je (koje je obuhvaćalo i Batkoviće, Podgradinu i Vodeni Do) udio katolika bio nešto veći. Ondje je, naime, od 192 stanovnika bilo 125 (65,10%) pravoslavaca i 67 (35,90%) katolika. Muslimani su imali većinu samo u Rabranima (u sklopu kojih se izdvajalo naselje Kuzmani). Od 102 stanovnika toga naselja bilo je 66 (64,71%) muslimana i 36 (35,29%) katolika. Na užemu je području Hrasna 1895. stanovalo 2033 stanovnika, od čega 1362 (66,99%) katolika, 511 (25,14%) pravoslavaca i 160 (7,87%) muslimana. Na Mišljenu je pak popisano 129 stanovnika, od čega 63 (48,84%) muslimana, 38 (29,46%) pravoslavaca i 28 (21,71%) katolika, a u Čavšu je među 228 stanovnika bilo 150 pravoslavaca i 78 katolika (Popis 1895: 536–539). Ukupno je, dakle, na području hrašanjske župe živjelo 2370 stanovnika, od čega 1468 (61,94%) katolika, 699 (29,49%) pravoslavaca i 223 (9,41%) muslimana. Iz navedenih je podataka razvidno da su samo Hrvati tijekom povijesti napučivali svaki dio Hrasna, dok je bošnjačko i srpsko stanovništvo nastanjivalo uglavnom područja izvan povijesnoga središta cjelokupnoga područja – Cerovice.

Nakon što je Kraljevina Jugoslavija upravno podijeljena, Hrasno se našlo unutar Primorske banovine, s tim da je područje Donjega Hrasna pripalo Općini Hutovo, a Gornjega Hrasna Općini Burmazi. Godine 1939. župa je Donje Hrasno imala 2390 katoličkih vjernika, a župa Gornje Hrasno (koja je obuhvaćala i dijelove današnje stolačke i hutovske župe) 1138. Ukupno je u dvjema hrašanjskim župama živjelo 3528 katolika. Budući da su Hrvati činili oko 70 stanovništva župe, procjenjujem da je ukupan broj stanovnika iznosio oko 4500. Na početku je Drugoga svjetskog rata veći dio Hrasna bio raseljen zbog čestih četničkih upada i pokolja. Tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća smrtno je stradalo 546 Hrvata (Puljić, Vukorep i Bender 2001: 262–263). O razmjerima stradanja u Hrasnu dostatno govori činjenica da je u tome razdoblju smrtno stradao gotovo svaki drugi muškarac. Po popisu iz 1948. na području je župe Hrasno stanovalo 2647 stanovnika. Nakon 1948. broj je stanovnika počeo postupno opadati, poglavito nakon što je 1976. ukinuta željeznička pruga Gabela – Dubrovnik. Područje je Hrasna u socijalističkoj Jugoslaviji podijeljeno u 14 naselja. Općini Neum pripala su naselja Borut, Br-

štanica, Cerovica, Cerovo, Crnoglav, Gornje Hrasno, Kolojanj, Rabrani i Vinine, Općini Čapljina Bajovci, Dubravica i Svitava, Općini Ljubinje Mišljen te Općini Ravno (naknadno Općini Trebinje) Čavaš. Godine 1991. u naseljima je užega Hrasna stanovalo 1422 stanovnika, od čega 1198 (84,25%) Hrvata, 117 (8,23%) Srba i 99 (6,96%) Bošnjaka. U Čavšu su stanovala 44 stanovnika, od čega 36 (81,82%) Srba i 8 (18,18%) Hrvata, a na Mišljenu 65 stanovnika, od čega 36 (55,38%) Hrvata i 28 (43,08%) Srba. Ukupno je na području župe stanovao tek 1531 stanovnik, od čega 1242 (81,12%) Hrvata, 181 (11,82%) Srbin i 99 (6,47%) Bošnjaka. Po popisu provedenome 2013. na području župe Hrasno živi oko 770 stanovnika (za Čavaš se navodi okvirni podatak da je u njemu nastanjeno manje od 10 stanovnika), velikom većinom Hrvata. Jedino naselje koje je pripalo srpskomu bosanskohercegovačkom entitetu – Mišljen – potpuno je raseljeno.

3. Hrašanjka ojkonomija

Zbog veličine područja, a djelomično i zbog različitoga vjerskog i narodnosnog sastava Hrasno je podijeljeno na dva potpodručja: Donje (obuhvaća južni i zapadni dio župe te je nastanjeno gotovo isključivo Hrvatima) i Gornje Hrasno (obuhvaća sjeverni i istočni dio župe u kojemu su Hrvati većina, ali uz znatan udio Bošnjaka i Srba). Središte je Donjega Hrasna naselje Cerovica (iako se župna kuća isprva nalazila u Vininama, a naknadno u Crnoglavu), a Gornjega Hrasna Grahovište (u kojemu je nakon osnutka župe Gornje Hrasno bilo sjedište župe i u kojemu se nalazila škola). Pravoslavci pak svoje crkveno središte imaju na Podgradinju (ondje je crkva svetoga Jovana), a muslimani u zaseoku Tucakovina (ondje se nalazi mekteb) u Rabranima. Od austrougarskoga popisa iz 1879. toponim Donje Hrasno izlazi iz službene uporabe kao ime naselja, ali se toponim zadržao u crkvenim dokumentima kao ime bivše župe i predjela (u tome ga smislu rabi i mjesni puk). Za razliku od njega toponim se Gornje Hrasno zadržao do danas kao službeno ime naselja. U službenim se popisima obično navodi petnaestak naselja, s tim da je u različitim popisima navedeno još dvadesetak. Terenskim sam i arhivskim istraživanjem popisao 59 hrašanjkih naselja koja su izdvojeno popisana u prilogu ovomu radu.

Ojkonim *Hrâsnō* motiviran je biljnim nazivom *hrast*. Visoravan je Hrasno uglavnom prekrivena šumom graba, jasena, kljena i različitih vrsta hrasta (poput cera kojim je uvjetovan toponim Cerovica) te je biljni svijet uvelike obilježio mjesnu toponimiju (usp. i Njavro 1995: 5).

Zemljopisnim je nazivom motiviran ojkonom *Rûjevî Dô* (< *rûja* ‘ponikva ispu-njena vodom’). Svojstvima su tla uvjetovani pak toponimi *Băbin Dô* (< *băba*⁸ ‘ve-

⁸ *Baba* je ujedno i ime ženskoga demona, personifikacija ženskoga pretka, možda eufemizam za božanstvo plodnosti (Brozović Rončević 1987: 123). U Zažablju, Popovu i Hrasnu nailazimo na

liki kamen, hridina' + *dō*), *Dāšnica*⁹ (< *dāšnica* 'prostor na kojemu se skuplja kišnica'; usp. *dāškati* 'kišiti'), *Dērāni*¹⁰ (< *der* 'vapnena zemlja žute boje'), *Gōlā Bṛda* (< *gōl* 'ogoljen'), *Mēđuljūce* (< *ljūt* 'kamen živac') i *Vōdenī Dō* (< *vōden* 'u kojemu ima vode'), a vode *Bānja* (< *bānja* 'vrelo s toplom vodom'), *Sōpōt* (< *sōpōt* 'vrelo pod stijenom iz kojega voda prodire proizvodeći jak šum'; usp. Brozović Rončević 1997: 22) i *Tōplica* (< *tōplica* 'toplo vrelo'). Položajem su pak naselja uvjetovani ojkonimi *Dōnjē Hrāsnō*, *Gōrnjē Hrāsnō*, *Pòbrde* (< **Podbrde* 'mjesto pod brdom'), *Svītava* (usp. *svītati*) i *Zàušje* (usp. *zàušiti* 'zaokrenuti'). Nazivima su biljaka i biljnih zajednica uvjetovani ojkonimi *Bṛštanica* (< *bṛštan* 'bršljen, Hedera Helix L.'), *Cērovica* (< *cēr* 'Quercus'), *Dùbravica* (< *dùbrava* 'listopadna šuma'), *Gāj* (< *gāj* 'uzgojena šuma'), *Kljènak* (< *kljèn* 'Acer campestre') i *Ljütosijēr* (< *ljütosijēr* 'vrsta trave'), a životinja *Črñoglāv* (< *črñoglāv* 'crnoglavka, crnoglava grmuša, Sylvia melanocephala'). Najveći je dio hrašanjskih ojkonima motiviran antroponimima. Od osobnoga su imena tvoreni ojkonimi *Bòrut* (< *Borut* < *Boro* < *Borimir/Borislav/Borivoj*), *Budisavina* (< *Budisav* 'Budislav'), *Čètoltjūb* (usp. *Cvjetoljub*), *Dòbran(j)e* (< *Dobran* < *Dobromir/Dobroslav*), *Kolòjānj* (< *Kalojan*¹¹ 'lijepi Ivan') i *Kozārica* (< *Kozara*¹²), a vjerojatno i *Čavas*¹³. Pridjevcima ili prezimenima motivirani su sljedeći ojkonimi: *Bājōvci* (< *Bajić/Bajo*¹⁴ < *Bratoslav*), *Bātković*¹⁵ (< *Batko* < *Bato*; hip. od *brat*), *Bṛstine*¹⁶ (< *brstina* 'suha grana kojom se čisti tor; sušan, tančik'), *Cērevo/Cērovo* (< *Cerovac*¹⁷ < *cer*), *Elézović/Elézovina*¹⁸ (< *Elez*),

mnogobrojne prežitke pretkršćanskih hrvatskih vjerovanja, tako da ni mogućnost da je dio toponima motiviranih apelativom *baba* zapravo odraz negdašnjega duhovnog života ne treba odbaciti, a na širem se području često uz predjele čija su imena motivirana apelativom *baba* povezuju predaje o skrivenome blagu.

⁹ Hidronim Dašnica nahodimo u Semeberiji u sjeveroistočnoj Bosni. Dašnica je, naime, desna pritoka Save.

¹⁰ Srodni su toponimi potvrđeni duž cijele jadranske obale. Petar Skok (Sk 1: 392) i Ranko Matasović (1995: 95–96) toponime tvorene od osnove *der* smatraju mogućim ilirskim prežitkom.

¹¹ Riječ je o bizantskome imenu tvorenome od grčkoga pridjeva *καλός* i jedne od grčkih inačica kršćanskoga imena *Ivan* (*Ιωάννης*).

¹² Osobno je ime *Kozara* potvrđeno u Dubravama i Hrasnu koncem 17. stoljeća (Aličić 1985: 130). Moguće je, dakako, i da je riječ o ojkonimu nastalom prema nadimku (< *kozar* 'uzgajač koza').

¹³ Srodna se osobna imena obično dovode u vezu s narodnim imenom *Časlav* i inačicama narodnih imena motiviranih nazivom ptice *čavka*.

¹⁴ Rod Bajić/Bajo potječe iz Strmice u Popovu, odakle se doselio u Zažablje.

¹⁵ Rod Batković spominje se u popisu bračkoga plemstva iz 1657. (Jutronić 1950: 45).

¹⁶ Brstine su potomci Stojanovića koji su se iz Drijenjana preselili u Četoljub i Gornja Glušca (Brstine) u Donjemu Hrasnu. Prezime se Brstina u gradačkim maticama spominje od 1728. (Vidović 2014: 96–97).

¹⁷ Cerovci su po predaji bili starosjedilački rod u Cerevu. Islamizirali su se i nakon pripojenja Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj odselili u Tursku.

¹⁸ Elezovići su bošnjački rod koji nastanjuje Gornje Hrasno.

(Gòrnjā) Glūšca¹⁹ (< *glušac* ‘gluha osoba’), Hājđarevića Māhala / Hājđarevići (< *Hajđarević*²⁰ < *Hajder* < tur. *Hayder*), Kāšići²¹, Kūzmani²² (< *Kuzman* < *Kuzma*), Lòjpuri²³ (< *lojpur* ‘osoba koja prži loj’ < *loj* + *puriti* ‘pržiti’), Mandràpe²⁴, Masláci (< *Maslač*²⁵ < *Masle* < *Toma*), Mišljen (< *Mišljen*²⁶; usp. *Mislav*), Njávre, Njávrina Māhala i Njávrina Cfkva (< *Njavro*²⁷ < *navrijeti*), Rābrāni (< *Rabren*²⁸ ‘Hrabren’ < *hrabar*), Rādiševina²⁹ (< *Radiša* < *Rade* < *Radivoj/Radomir/Radoslav*), Tūcākovina³⁰ i Žārkovići (< *Žarković*³¹ < *Žarko*). Nadimačkoga je pak postanja ojkonom Grbušin Dô / Grbušina Lōkva (< *Grbuša*³² < *grba* + *do/lokva*).

¹⁹ Riječ je o zajedničkome imenu dijela Brštanice koji obuhvaća zaseoke Brstine, Kljenak, Maslaći (pod Zvijezdinom) i Žarkovići te u kojemu je (osim u Maslačima) uglavnom živjelo pravoslavno stanovništvo. Dalmatinski se dio Glušaca još naziva i Pologošom. Ojkonom je Glušci vjerojatno nadimačkoga postanja iako ga pučka predaja povezuje s metkovskim rodom Gluščević. Glušci se, naime, u povijesnim vrelima spominju od 1589., a Gluščevići su se u Neretvansku krajinu doselili iz Popova tek koncem 18. stoljeća.

²⁰ Hajđarevići su starosjedilački rod u Cerovu uz koji svoje nevolje s Osmanlijama povezuju mnogi zažapski rodovi poput Ostojića i Pratežina.

²¹ Hrvatski rod Kašić danas nastanjuje istoimeno selo kod Konjica. S obzirom na migracijska kretanja, moguće je da potječu iz Hrasna. Budući da su imotski Kašići nekoć nosili prezime Kaša, moguće je da je riječ o prezimenu nadimačkoga postanja. Prezime Kašić moguće je izvoditi i prema kršćanskome imenu *Kasijan*.

²² Iako se Kuzmani ne spominju u prvome hrašanjskom stanju duša iz 1792., navode se 1776. kao hrašanjski iseljenici u Dubrovniku (Sivrić 2003: 250).

²³ Lojpurci su nastanjivali Kolojanj i istoimeni zaselak u Gornjim Glušcima. Milan Nosić (1998: 212) izvodi prezime od apelativa *lojpur* ‘čovjek bez dlaka na prsima, rukama i nogama’, no u hercegovačkim je mjesnim govorima potvrđen glagol *puriti* ‘pržiti’ (usp. i *purit se* ‘izlagati se i toplini vatre iz ognjišta; grijati se’; Kraljević 2013: 294), pa mi se gore navedeno tumačenje čini vjerojatnijim.

²⁴ Po vlastitoj predaji rod potječe iz Albanije. Milan Nosić (1998: 214) prezime izvodi od albanškoga apelativa *mānder* ‘palenta posuta ovčjim sirom’.

²⁵ Ime se Maslaći odnosi na dva zaseoka: jedan u Gornjim Glušcima, a drugi na Cerovici. Maslaći su zažapski (time i hrašanjski) starosjedilački rod, potomci srednjovjekovnih velikaša Novakovića.

²⁶ Vjerojatno je riječ o toponimu koji upućuje na stolački rod Mišljenović koji se spominje u Dubrovniku 1380. te čiji je rodonačelnik bio martolog Mišljen zvani Ružica (Anđelić 1999: 198).

²⁷ Njavre su potomci Mijata Maslaća koji je dobio nadimak jer se po usmenoj predaji *navro* dijelili (Vidović 2014: 123).

²⁸ Hrabreni su velikaška obitelj od koje potječu Miloradovići koji su imali posjede od Mostara i Stoca preko Hrasna, Zažablja i Popova do Slivna.

²⁹ Radiševići su bili muslimanski posjednici na Radiševini i Grahovištu koji su se iselili u Stolic.

³⁰ Tucakovići su jedan od starijih muslimanskih rodova koji i danas nastanjuje Rabrane.

³¹ Žarkovići su starosjedilački rod u Gornjem Hrasnu (ondje su živjeli u zaseoku Vlaka iz kojega su se djelomično preselili u Gaj sredinom 19. stoljeća), odakle se dio obitelji preselio na svoje posjede u Gornjim Glušcima.

³² Moguće je da je u nadimku ušćevano izumrlo prezime (Grbić ili Grbušić).

Raznovrsno se ljudsko djelovanje razaznaje iz ojkonima *Čësma* (< *čësma* ‘ozidano i ograđeno vrelo’ < tur. *çeşme*), *Grà(h)ovište* (< *gràhovište* ‘zemljište zasađeno grahom’), *Làstva* (< *làstva* ‘zaskok’), *Mèkī Pöd* (< *mèk* ‘pogodan za obradu, koji se lako ore’ + *pöd* ‘terasasta obradiva površina’), *Öšečnica* (usp. *ošèk* ‘osijek, tor’), *Podgràdīnje*³³ (< *gràdina* ‘utvrda’), *Potkùla*³⁴ (< *kùla* ‘utvrda’ < tur. *kule*), *Srijétež* (: *srèsti*³⁵), *Stùpište* (< *stùp* ‘obradivo zemljište koje se ore’), *Vīnine* (< *vīnina* ‘vinograd’) i *Vláka* (< *vláka* ‘duga zavučena njiva’).

Uz ojkonime *Līvorskā Prödō*³⁶ i *Svitava* povezuje se predaja o kraljici Vidi (Dragić 2007: 283–284) koja je stolovala na vrhu kanjona Radimlje te vladala Stocem. Navodno je po njoj Stolac prozvan Vidoškim Gradom, a Bregava Vidošticom. Po jednoj je od predaja imala nekoliko braće koja su stradala u svatovima. Livor je po predaji poginuo u prodolini koja je po njemu nazvana Livorskom prodoli (ondje je u 18. stoljeću nastalo naselje), mjesto na kojemu je stradao drugi brat Demil nazvano je Demilov krst, a mjesto na kojemu je stradao treći brat Grdan prozvano je Grdijevićima. Na Popratima je stradao četvrti brat Radovan te je po njemu nazvana rječica Radimlja, Stjepan-Krst dobio je ime po petome bratu Šćepi³⁷, a Jasena po šestome koji je nosio ime Jasenko. Na mjestima njihove pogibije podignuti su križevi koji se nalaze nedaleko od putova. Po drugoj je inačici predaje kraljica Vida imala još dvoje braće: Domana (po kojemu su prozvani Domanovići) i Svitavka (po kojemu je prozvana Svitava).

4. Motivacijska razredba toponima

U ovome odlomku donosim podjelu toponima po motivaciji. Uz toponim donosim osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom dodatna objašnjenja. Uz toponime navodim i kratice naselja na čijemu su području zabilježeni:

BR = Brštanica

CE = Cerovica

OM = Osječnica i Međuljuće.

³³ Naselje je zapisano i pod imenom Podgradina.

³⁴ Zanimljivo je da se naselje u službenim dokumentima najčešće zapisuje kao Podkula. Ojkonim je nekoč očito bio višerječan jer i danas stanovnici toga zaseoka u Gornjem Hrasnu govore da su rođeni Pod Kulom.

³⁵ Srijetež je bio okupljalište planišara s područja Dobranja i Vidonja prije izdiga, tj. zajedničkoga odlaska u planinu.

³⁶ Moguće je da je toponim povezan s kojom inačicom osobnoga imena *Oliver*, koje je poprilično obilno potvrđeno u istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori u 14. i 15. stoljeću.

³⁷ Iako je službeno ime župe i naselja Stjepan-Krst, puk i župu i naselje naziva Šćepan-Krstom.

4.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

4.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponomijski apelativi i izvedenice)

4.1.1.1. Toponomijski nazivi: *Bãrište* (usp. *bara*; BR), *Blãto* (BR), *Brežuljak* (CE), *Brijëg* (CE), *Dô* (< *do* ‘udolina u kršu’; BR), *Dôla* (< *dola* ‘omanja dolina’; CE, OM), *Dòline* (< *dolina* ‘udubina u kršu veće površine i s blagim kosinama’; CE), *Dòlovi* (usp. *Do*; BR, CE), *Glãvica* (BR), *Glãvice* (CE), *Jãma* (BR), *Kãluža* (< *kaluža* ‘mutna, močvarna voda’; CE), *Kãluže* (usp. *Kaluže* BR), *Kaòčina* (usp. *kao* ‘blato’; BR, OM), *Kòrita* (CE), *Kòsa* (< *kosa* ‘padina brda, strana’; BR), *Kòse* (CE), *Livodine* (< *livoda* ‘livada’; CE), *Lòkva* (CE), *Lokvãnjčina* (< *lokvanj* ‘lokva’; CE), *Lùkavac* (usp. *luka* ‘zemljište uz vodu’; CE), *Lùžnjãk* (usp. *luža* ‘blato, močvara’; OM), *Ljùbača* (< *ljub*³⁸ ‘bara, blato’; CE), *Mãtica*³⁹ (< *matica* ‘najsnažnija struja u vodenome toku’; CE), *Pòlje* (OM), *Poljica* (< *poljice* ‘manje polje’; BR), *Pròdô* (CE), *Rãvni* (BR), *Sùrdup* (< *surdup* ‘klanac’; usp. tur. *surduk*; BR), *Vãla* (< *vala* ‘prodolina’; BR).

Unutar skupine toponima koja obuhvaća odraze toponimijskih apelativa i njihovih izvedenica najzastupljeniji su toponimi u kojima se zrcali geomorfologija krša (riječ je uglavnom o odrazima temeljnih hrvatskih apelativa *do*, *dola*, *dolina*, *jama*, *polje*, *poljice*, *prodo* i *ravan* te apelativa dvojbenoga podrijetla *surdup*⁴⁰ ‘klanac’ i *vala*⁴¹ ‘prodolina’) te odrazi hidronimijskih apelativa (riječ je uglavnom o apelativima kojima se imenuju blatišta, kao što su *bara*, *blato*, *kaluža*, *kao* i *luka*, a rjeđe o apelativima kojima se imenuju prirodna zbirališta vode, kao što su *lokva* i *lokvanj*, te privremena i stalna mješta kojima voda protječe, kao što su *korito* i *matica*). U mjesnoj su se toponimiji odrazili i ustaljeni oronimijski apelativi *brežuljak*, *brijeg*, *glavica* i *kosa*.

³⁸ Navedeni je apelativ često okamenjen u istočnohercegovačkoj hidronimiji. Bilježim tako hidronim *Ljùbijënj* na Ljubljenci u stolačkoj općini, *Ljùbetenice* u Hutovu i *Ljùbuša* u Donjemu Drijevu u Zažablju te *Ljùba* u Rupnome Dolu i *Ljùba* u Zavali u Popovu. Ta je toponimijska osnova danas neplodna zbog preklapanja s homonimnom osnovom u značenju ‘voljeti’ (opširnije o tome u Brozović Rončević 1999: 22), a mjesnomu je pučanstvu posve neprozirna te se pučkom etimologijom obično dovodi u vezu s bliskozvučnim antroponimima.

³⁹ Predio se Matica nalazi u nizinskome dijelu Hrasna, na području na rubu Neretvanske blatije.

⁴⁰ Obično se apelativ *surdup* povezuje s turskim apelativom *surduk* ‘klanac’. U Vojvodini se apelativ *surduk* izvodi od mađarskoga apelativa *szurdok* ‘provalija, klanac’ (Brozović Rončević 2003: 11), pa ne treba posve odbaciti ni tu mogućnost. Kako toponim nije potvrđen u starijim razdobljima, ipak dajem prednost tumačenju od gore navedenoga turskog apelativa.

⁴¹ Zbog sličnosti romanskih i slavenskih naziva za prodolinu (usp. lat. *vallis* i hrv. *uvala*) nije moguće s potpunom sigurnosti utvrditi je li riječ o hrvatskome apelativu koji pripada temeljnomu slavenskom ili adstratnomu romanskom sloju. Činjenica je da se apelativ *vala* proširio istočnom Hercegovinom u posljednjih tristotinjak godina te u velikoj mjeri istisnuo apelative *luka* i *polje*.

4.1.1.2. Toponomijske metafore: *Bādnjāk* (BR), *Crèva* (OM), *Crèvulja* (OM), *Kr̥žine* (< *kržina* ‘krhotina’; BR), *Líce* (< *lice* ‘uzvisina okrenuta prema Suncu’; CE), *Obòdina* (usp. *obod*⁴² ‘vanjski dio kakva predmeta’; BR), *Přtvār-tòrina* (< *prtva* ‘košara’; CE), *Rêp* (CE), *Rògovi* (BR), *Stùba* (< *stuba* ‘ograda na zdencu’; OM), *Tùlac* (< *tuljac* ‘šupalj predmet u obliku cijevi’; CE).

Izvori su toponimijskih metafora raznoliki. Vrela su metafora u hrašanjskoj toponimiji uporabni predmeti (*badnjak*, *prtva* i *tulac*) ili njihovi dijelovi (*kržina* ‘krhotina’, *obod*), dijelovi ljudskoga (*crijevo* i *lice*) ili životinjskoga tijela (*rep* i *rog*) te građevinski nazivi (*stuba*).

4.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

4.1.2.1. Toponimi prema smještaju zemljopisnoga objekta: *Brègulja* (OM), *Dò pod br̥dima* (OM), *Měđuljūce* (OM), *Òkrāčina* (CE), *Opāljuša* (BR), *Òsoje* (usp. *osoj* ‘sjenovita strana kojega mjesta, mjesto neizloženo Sunčevim zrakama’; CE), *Plètenā dòlina* (CE), *Plètenā njīva* (CE), *Pòdmetnē dòline* (OM), *Predrtača* (CE), *Umètāljska* (CE), *Zādušnica* (OM).

Smještaj se zemljopisnih objekata određuje sufiksima *-ina* i *-ulja* koji se dodaju na osnovu u kojoj je sadržan apelativ (*Okrajčina* se nalazi uz okrajak, neobrađiv predio smješten tik uz obradivi, a *Bregulja* je njiva koja se nalazi podno brijege). Nadalje, često je riječ i o toponimima nastalima prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom (*Međuljuće* je smješteno između ljuti, a *Predrtača* njiva koja se nalazi pred rtom, odnosno brežuljkom). Na mjesta izložena snažnim udarima vjetra upućuju toponimi *Opaljuša*, *Pletena dolina*, *Pletena njiva* i *Umetaljska*, na mjesta u zavjetrini (u kojima se prekomjerno zadržava toplina) toponim *Zadušnica*, a na sjenovita mjesta neizložena Sunčevim zrakama toponim *Osoje*.

4.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Bèzdana* (OM), *Blizānci* (OM), *Dùbokī dō* (OM), *Dùbokī vřt* (CE), *Düğā lazètina* (OM), *Düğē njīve* (BR), *Düğī vřt* (CE), *Dvògrla* (CE), *Krivē njīve* (CE, OM), *Krivòdō* (CE), *Krivòdoli* (BR), *Okrùglāš* (OM), *Plitkā dòlina* (CE), *Ràsoa* (< *rasoha* ‘račvasta udolina’ < *soha*⁴³; BR), *Ràsova* (usp. *Rasoa*; CE), *Rāvnē njīve* (OM), *Rúžnā plōča*⁴⁴ (BR), *Širokī vřt* (CE), *Tjèsnī klānac* (OM).

Većina je toponima iz ove skupine pridjevskoga postanja, s tim da toponimi tvoreni od pridjeva *kriv* mogu označivati i mjesta nepogodna za obradu zemlje.

4.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Brūsānova glāvica* (< *brus* ‘litica’; CE), *Cřnī vř* (< *crn* ‘mutan i obrastao raslinjem’; CE), *Cřvenā zèmlja* (OM), *Đe se vòda splijēvā* (BR), *Gnjīla* (CE), *Gòlobrijēg* (BR),

⁴² U toponimiji apelativ *obod* označuje vanjski dio brda, a apelativ *obodina* u Neumu, Vidonjama i Dobranjama označuje i obradivo zemljište „u rupi” na većoj nadmorskoj visini.

⁴³ Soha je inače i starohrvatski poganski idol. Prvotno je apelativ označivao granu.

⁴⁴ Preko Ružne ploče navodno ne može prijeći krava, samo ovca.

Gùbavō òsoje (BR), *Gùstē gòre* (BR), *Gùstē rùpe* (BR), *Kàmenā glàvica* (BR), *Kamenári* (usp. *kamenjar*; CE), *Křša* (OM), *Lisine* (< *lisina* ‘ogoljeno mjesto, proplanak’; BR), *Ljùti* (< *ljut* ‘kamen-živac’; CE), *Plòča* (CE), *Pòlice* (< *pola* ‘velik kamen’; BR), *Pòljutak* (< *poljutak* ‘krčevina’ < **pod* + *ljut* + *-ak*; CE), *Pomozi Bōg* (BR), *Přžina* (CE), *Ràpa* (< *rapa*⁴⁵ ‘rupa’; CE), *Rùpa* (CE), *Rùpe* (BR, CE), *Smrđutić* (usp. *smrdljiv*; CE), *Sòpōt* (CE), *Šùpljā stijéna* (BR), *Vòdenī dō* (BR), *Vrânj-kòsa* (BR), *Vrânj-kùk* (BR).

Najveći se dio toponima iz ove skupine povezuje s različitim vrstama stijena i stjenovitih predjela. U mjesnoj su se toponimiji tako odrazili apelativi *brus*, *kamen*, *kamen(j)ar*, *krš*, *ljut*, *ploča*, *pol(ic)a*, *poljutak*, *rapa*, *rupa* i *stijena*. Na vrste bi pak tla mogli upućivati toponimi tvoreni pridjevom *crven* te motivirani apelativima *gnjila* i *pržina*. Na prisutnost biljnoga pokrova upućuje pridjev *gust*, a na njegovu odsutnost pridjev *gol* i apelativ *lisina*. Pridjevom *vran* ‘crn’ tvoreni su oronimi koji označuju predjele obrasle zimzelenim pokrovom, a pridjevom *gubav* označuju se tla koja su nepogodna za obradbu. Hidronimi koji pripadaju ovoj skupini motivirani su prisutnošću (*Vodeni do*) ili svojstvima vode (*Crni vir*, *Smrđutić*, *Sopot*), a mogu biti i opisni (*Đe se voda splijeva* i *Pomozi Bog*).

4.1.3. Toponimi određeni položajem/odnosom prema drugim toponimima: *Čàtrnja kòd Rupicē* (OM), *Dō za Gràdinam* (OM), *Dóla pòd Poljem* (OM), *Dòlovi na Rogòvima* (BR), *Dòlinica* (CE), *Glàvičica* (CE), *Gòmila na Kozàrici* (BR), *Gòrnjā strána* (BR), *Mâlā čàtrnja* (CE), *Mâlā dòlina* (CE), *Mâlā Glàvica* (BR), *Mâlē dòline* (BR), *Mâlī cincilj* (BR), *Mâlī grěb* (CE), *Mâlī òkrajak* (CE), *Mâlī rōg* (BR), *Mâlō Měđuljūce* (OM), *Mâlī vòznik* (BR), *Njīva pod gràdinam* (CE), *Njīve ù Starijēm ògradam* (CE), *Njivètina* (BR), *Njivètine* (CE), *Ògrada kòd Čàtrnjē* (CE), *Ògrada zà Mâlōm čàtrnjōm* (CE), *Ògrade kòd Kláčinē* (CE), *Ògrade na Brežúljku* (CE), *Ògrade u Brijégu* (CE), *Ògradica* (CE), *Pàlānka mālā* (BR), *Pàlānka vèlikā* (BR), *Pod Gràdinōm* (CE), *Pod Pljèuljōm* (OM), *Podgúvno* (CE), *Pòdine u Lùbārdi* (CE), *Pòdlokva* (CE), *Podlùbārda* (CE), *Podstúba* (CE), *Podublić* (CE), *Potkamènār* (CE), *Pòtpoljuci* (CE), *Prevàljūša mālā* (BR), *Prevàljūša vèlikā* (BR), *Rùpica* (OM), *Srèdnjī òkrajak* (OM), *Stārē ògrade* (CE), *Tòrić* (CE), *U Rogòvi* (BR), *Ūblicić* (CE), *Vèlikā njīva* (CE, OM), *Vèlikā ògrada* (CE), *Vèlikī cincilj* (BR), *Vèlikī òkrajak* (CE), *Vèlikī rōg* (BR), *Vèlikī vòznik* (BR), *Vèlikī vřt* (CE, OM), *Vřt kòd Čàtrnjē* (OM), *Vřt kod Pljèuljē* (OM), *Vřt na Gràdini* (CE), *Vřt na Gúvnu* (OM), *Vřt na Kaočini* (OM), *Vřt na Kàsārnī* (CE), *Vřt na Vláci* (CE), *Vřt u Gràdini* (CE), *Vřt u Íseku* (OM), *Vřt u Ljāničini* (OM), *Vřt u Trnovinam* (OM), *Vřt ù Ulici* (OM), *Vřt zà Lokvōm* (CE), *Vřt za Ràžištem* (CE), *Vřtići* (CE), *Vřtine* (CE), *Za Dòlom* (OM).

⁴⁵ O različitim značenjima koje je poprimio apelativ *rapa* pogledati u JE (3: 109). U Cerovici je Rapa njiva, dakle predio u prirodnome prosjedu.

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Veliki voznik*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne⁴⁶, a *mali* – *veliki*⁴⁷ kvalitativne odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88). Postoje i toponimi u kojih antonimna sastavnica izostaje (tj. ona je \emptyset ⁴⁸). Kvalitativni se pak odnosi u jednorječnim istokorijenskim toponimima iskazuju sufiksima *-ić* i *-ina* (npr. *Vrtić* i *Vrtina*). Sufiksom se pak *-ica* određuje kvalitativni odnos (preديو je *Ogradica* manji od predjela *Ograde*, a *Rupica* od *Rupe*). Veliko slovo na nepočetnome članu toponimijske sintagme (bila ona dvorječna ili višerječna) znak je da su u mjesnoj toponimiji ušćuvani i toponimi kojima su antonimni toponimi motivirani (npr. *Vrt na Gradini* ili *Njive u Starijem ogradam*).

4.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka te biljnih zajednica: *Āptovače* (usp. *aptika* ‘bazga, Sambucus’; CE), *Brèkinja* (< *brekinja* ‘Sorbus terminalis’; CE), *Brèstove rùpe* (< *brijest* ‘Ulmus campestris’; CE), *Cèrov klánac* (< *cer* ‘Quercus cerris’; BR), *Cèrova dòlina* (usp. *Cerov klanac*; CE), *Crnògrabova rùpa* (< *crnograb* ‘crni grab, Ostrya carpinifolia’; CE), *Čičevica*⁴⁹ (< *čičak* ‘Arctium lappa’; OM), *Drènova pròdò* (< *drijen* ‘Cornus mas’; OM), *Drèнове njìve* (usp. *Drenova prodo*; BR), *Dùbina* (< *dub* ‘hrast, Quercus’; CE), *Dubòvica* (usp. *Dubina*; BR), *Dùbrava* (< *dubrava* ‘listopadna šuma’; OM), *Gomóljak* (BR), *Gràbovine* (< *grab* ‘Carpinus orientalis’; BR), *Jābukovac* (< *jabuka* ‘Malus’; OM), *Jāsenòvnik* (< *jasen* ‘Oleaceae Fraxinus’; OM), *Kljènak* (< *kljen* ‘Acer campestre’; BR, CE), *Kljènova rùpa* (usp. *Kljenak*; CE), *Krùševa njìva* (< *kruša* ‘kruška, Pyrus’; OM), *Kùpinovača* (< *kupina* ‘Rubus ulmifolius’; OM), *Pèlinova dòlina* (< *pelin* ‘Artemisia arborensis’; BR), *Pèlinova glàvica* (usp. *Pelinova dolina*; BR), *P(l)jèvulja* (< *pljeva* ‘ljuskice odvojene od žitnoga zrna’; OM), *Rāsnò* (< *rast* ‘hrast, Quercus’; OM), *Rùjāč-gúvno* (usp. *Rujište*; BR), *Rùjište* (< *ruj* ‘rujevina, Rhus cotinus’; CE), *Sīrnā dòlina* (< *sirak* ‘metlika, Sorghum vulgare’; BR), *Sīrnā gòmila* (usp. *Sirna dolina*; BR), *Smrèkovac* (< *smreka* ‘Picea’; CE), *Šùšnjača* (< *šušanj* ‘tančik’; CE), *Šùšnjatā dòlina* (CE), *Trnova dola* (< *trn* ‘Prunus spinosa’; OM), *Trnova dòlina* (usp. *Trnova dola*; CE), *Trnova lòkva* (usp. *Trnova dola*; BR), *Trnovače* (usp. *Trnova dola*; OM), *Trnove rùpe* (< usp. *Trnova dola*; CE), *Trnovi klánac* (usp. *Trnova dola*; BR), *Trnovine* (usp. *Trnova dola*; OM), *Tròškòtova dòlina* (< *troskot*

⁴⁶ Antonimni par *gornji* – *donji* susrećemo u dvočlanih toponima u Hrasnu označuje položaj na višoj nadmorskoj visini.

⁴⁷ Primjeri su iskazivanja kvalitativnih odnosa parovi toponima *Mali rog* i *Veliki rog* ili (primjeri u kojima je prvi član toponimne skupine imenica, a drugi pridjev znatno su rjeđi) *Prevaljuša mala* i *Prevaljuša velika*.

⁴⁸ Uz toponime *Glavica* i *Mala Glavica* ne postoji toponim **Velika Glavica*. Slično je s toponimima koji se tvore od prijedloga i toponima. Uz toponime tako *Pljeulja* i *Pod Pljeuljom* ne postoji toponim **Nad Pljeuljom*.

⁴⁹ Možda je riječ o toponimu antroponimnoga postanja.

'Polygoni herba'; CE), *Vr̄t pod b̄ajamom* (< *bajam* 'badem, Prunus'; CE), *Vr̄t pod drijenom* (usp. *Drenova prodo*; CE), *Zel̄enja* (BR).

U hrašanjskoj su se toponimiji odrazili apelativi koji upućuju na postojanje različitih vrsta stablašica (npr. *bajam*, *brekinja*, *crnograb* 'crni grab', *drijen*, *grab*, *jabuka*, *jasen*, *kljen*, *kruša* 'kruška'), među kojima se posebno ističu apelativi koji se odnose na različite vrste hrasta (*cer*, *dub* i *rast* 'hrast'). Razmjerno su česti i odrazi naziva grmolikih biljaka (npr. *aptika* 'bazga', *brijest*, *čičak* i *kupina* te osobito često apelativ *trn* koji je vjerojatno povezan s pučkim vjerovanjem da crni trn u blizini kuća razgona zle duhove), a nešto rjeđi odrazi naziva trava (*ruj*, *sirak* i *troskot*) i biljnih zajednica (*dubrava* i *zelenja*). Znatno su rjeđi odrazi naziva dijevoja biljaka (*gomolj* i *pljeva*) i ljekovitoga bilja (*pelin*).

4.1.5. Toponimi motivirani nazivima životinja i zoonimima: *Dikonjina r̄upa*⁵⁰ (< *Dikonja* 'ime vola'; CE), *Jar̄čuša* (CE), *Jar̄č-kútci* (OM), *Jéževa j̄ama* (CE), *Jéžova gòmila* (BR), *Kònjškī pūt* (BR), *Kúnova r̄upa* (CE), *Kùnuša* (CE), *Lepùruše* (< *lepur* 'leptir'; BR), *Mišjā r̄upa* (CE), *Ōvanj*⁵¹ (< *ovan*; CE), *Rùmēnčina dōlina* (< *Rumenka* 'ime krave'; CE), *Sr̄nī dō* (CE), *Skòbil-dō*⁵² (: *kobila*; BR), *Štr̄kavica* (< *štrk* 'obad'; CE), *Ūsackā dōlina* (usp. *usača*⁵³ 'pridjev koji se povezuje s vrana-ma'; CE), *Vūčevice* (CE), *Vūčjī klánac* (BR), *Zelembāčuša* (< *zelembac* 'vrsta gusterā'; BR), *Zm̄jōljūti* (BR), *Žābljē ōko* (CE).

Najčešći su toponimi u kojima su se odrazili nazivi divljih životinja (*jež*, *kuna*, *miš*, *srna* i *vuk*), a znatno rjeđe i nazivi domaćih životinja (*jarac*, *kobila*, *konj* i *ovan*), gmazova (*zelembac* i *zmija*), vodozemaca (*žaba*), ptica (*usača*) i kukaca (*štrk* 'obad' i *lepur* 'leptir'). U mjesnoj su se toponimiji odrazili i zoonimi *Dikonja* i *Rumenka*.

4.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

4.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima

4.2.1.1. Toponimi kao odrazi naziva gospodarskih objekata: *Barāke* (BR), *Būnār* (< *bunar* 'zdenac' < dij. tur. *bunar*; CE), *Bunārina* (< *bunarina* 'ruševine zdenca'; usp. *Bunar*; OM), *Čardāčina* (< *čardak* 'ruševine čardaka' < *čardak* 'kuća na kat' < tur. *çardak*; OM), *Čātrnja* (< *čatrnja* 'zdenac'; BR, CE, OM), *Gūvna* (< *guvno* 'gumno, mjesto na kojemu se vrše žito'; BR), *Gūvnina* (< *guvnina* 'razrušeno gumno'; usp. *Guvna*; BR, CE, OM), *Gūvno* (usp. *Guvna*; BR, CE,

⁵⁰ Zoonim bilježi ARj (II: 396).

⁵¹ Ne treba posve odbaciti mogućnost da je riječ o toponimu motiviranome jednim od naziva biljke *rastević* 'Equisetum' (usp. RSKNJ XVI: 509).

⁵² Zbog vlaškoga utjecaja na mjesnu toponimiju ne bih posve odbacio ni mogućnost da je toponim povezan s rumunjskim apelativima *scobitoare* 'željezna poluga' i *scoabă* 'kopča' (usp. Sk 3: 263).

⁵³ Usp. ARj (XIX: 827).

OM), *Kāmenice* (< *kamenica* ‘zdenac, kameno zbiralište vode’; BR), *Klašćine* (< *klašćina* ‘vapnenica, mjesto na kojemu se gasi vapno’; CE), *Kotòrađe* (< *kotorađa* ‘podzemni prokop za otjecanje otpadnih voda’ < lat. *cataracta*; Sk (2: 36); CE), *Mlinskò brdo* (BR), *Plitara* (< *plitara* ‘plitka, omanja kamenica’; CE), *Plitare* (usp. *Plitara*; BR), *Plòšnica* (< *plošnica* ‘pločnica, kuća prekrivena kamenom pločom’; CE), *Pojatètina* (< *pojata* ‘kućica u kojoj se drži sijeno i slama’; OM), *Rámpa* (< *rampa* ‘brklja’ < njem. *Rampe*; BR), *Rezèrvār* (< *rezervar* ‘rezervoar, vodosprema’; BR), *Stùblina* (usp. *stubao* ‘ograđeno vrelo’; BR), *Ūbò* (< *ubao* ‘zdenac’; CE), *Vàktārnica* (< *vaktarnica* ‘stražarnica’ < njem. *Wächter* ‘čuvar, stražar’; BR), *Vèlikì tūnel* (BR).

U ovoj skupini toponima pretežu odrazi hidronimijskih apelativa, i to onih kojima se imenuju ograđena i uređena vrela (*bunar*, *čatrnja*, *plitar*, *stubao* i *ubo*). Znatno su pak rjeđi toponimi koji se odnose na mjesta na spremišta poljoprivrednih proizvoda i oruđa (*Pojatetina*), mjesta na kojima se vrše ili melje žito (*Guvno* i *Mlinsko brdo*) ili proizvodi vapno (*Klašćina*). Razmjerno su česti toponimi koji se odnose na zdanja iz razdoblja dok je jugoistočnom Hercegovinom prolazila željeznička pruga (*Rampa*, *Rezervar*, *Vaktarnica* i *Veliki tunel*).

4.2.1.2. Toponimi kao odrazi naziva obrambenih objekata: *Gràdina* (< *gradina* ‘pretpovijesna utvrda’; BR, CE), *Gràdine* (CE), *Metèriz* (< *meteriz* ‘rov, opkop’ < staroosm. *meteris*; BR), *Pàlānka* (< *palanka* ‘manja drvena utvrda’ < BR), *Strāžnica* (OM), *Vārda* (< *varda* ‘stražište’; usp. alb. *vardhë* ‘čuvar’ < lat. *guarda* ‘čuvaj se’; CE).

Jezično podrijetlo toponima koji pripadaju ovoj skupini obično upućuje i na starost pojedinoga obrambenog objekta.

4.2.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Kučètine* (OM), *Kūćine* (BR), *Kūćište* (BR), *Ōpūće* (BR), *Prijéšac* (< *priješac* ‘prečac’; BR), *Pròkos* (< *prokos* ‘put nastao kosidbom’; BR), *Přtā* (usp. *přt* ‘utabana staza’; BR), *Ràzušlje* (< *razušje* ‘mjesto na kojemu se šire uski putovi’; BR), *Stārā cèsta* (BR), *Škòlskā bášta* (< *bašta* ‘vrt’ < tur. *bahçe*; CE), *Škòlskā čātrnja* (CE), *Škòlskā glāvica* (CE), *Tèsta* (< *testa* ‘cesta’; OM), *Ūlica* (OM), *Vèlikì pūt* (CE), *Vřt zà testòm* (CE).

Na negdašnja obitavališta upućuju toponimi motivirani apelativom *kuća*, a ostali su toponimi motivirani vrstama putova.

4.2.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

4.2.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću

4.2.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradiva zemljišta: *Četènište* (< *četen* ‘lan’ < tur. *keten*; CE, OM), *Gràovača* (usp. *grah* ‘Phaseolus vulgaris’; CE), *Krtòlište* (< *krtola* ‘krumpir’; CE), *Lāđa* (< *lađa* ‘uskopani pro-

stor'; CE), *Pīravā dōlina* (< *pir* 'Tricum spelta'; BR), *Pīruša* (usp. *Pirava dolina*; CE), *Prōsina* (< *proso* 'Panicum'; CE), *Pōdvōr* (< *podvor* 'središnja seoska njiva'; CE), *Pōdvōrnice* (usp. *Podvor*; BR, CE), *Ràžište* (< *raž* 'Secale cereale'; CE, OM), *Rèpišta* (< *repa* 'Brassica rapa'; CE), *Rèpište* (usp. *Repišta*; OM), *Vlāka* (< *vlaka* 'zavučena duga njiva'; BR, CE), *Vlāke* (OM), *Vrtànjčina* (OM), *Vrtànjak* (OM), *Vřt pod òraham* (< *orah* 'Juglans'; CE).

Toponimi su iz ove skupine najčešće uvjetovani nazivima biljaka koje su se uzgajale, kao što su *ćeten* 'lan', *grah*, *krtola* 'krumpir', *pir* 'vrsta žitarice', *proso*, *raž* i *repa*. Rjeđe su se u mjesnoj toponimiji odrazili i nazivi zemljišnih čestica kao što su *lađa*, *podvor(nica)*, *vlaka* i *vrt*.

4.2.3.1.2. Toponimi u svezi s veličinom i granicom obradiva zemljišta: *Dūži / Ū Dūž* (< *duž* 'dužina brazde koju volovi mogu uzorati bez predaha'; BR).

4.2.3.1.3. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Bjēlē làzine* (CE), *Īšek* (< *isjek* 'mjesto na kojemu je posječena šuma'; CE), *Křč* (CE), *Křčevina* (BR, CE), *Křčevine* (BR, CE), *Lazètina* (BR, OM), *Lazètine* (BR, CE), *Làzina* (BR), *Làzine* (BR, CE), *Šekòštāk* (CE).

Toponimi koji pripadaju ovoj skupini uglavnom se odnose na obradiva mjesta koja su nastala vađenjem kamena.

4.2.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

4.2.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Junèćāk* (OM), *Kotàrine* (< *kotar* 'tor ograđen prućem'; CE), *Počivala* (< *počivalo* 'pastirsko odmorište'; OM), *Prègrāđe* (CE), *Prigrāđak* (CE), *Svinjèćuša* (BR), *Tòrina* (BR, CE), *Tòrovi* (CE), *Vřt pod jànjilom* (CE), *Vřt pred jànjilom* (< *janjilo* 'natkriveni tor za ovce'; CE), *Zàgrađāj* (CE).

Uglavnom je riječ o odrazima naziva za ograđena mjesta na kojima boravi stoka kao što su *janjilo*⁵⁴ 'natkriveni tor za ovce', *junećak* 'tor za junad', *kotar* 'tor ograđen prućem', *pregrađe*, *prigradačak* i *zagrađaj* 'pregrađeni prostor u kojemu obitava stoka', *svinjéćak* 'tor za svinje' te *tor*.

4.2.3.2.2. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim djelatnostima: *Křndija*⁵⁵ (< *krndija* 'razbacana hrpa'; usp. tur. *kirinmak* 'razbiti se, izlomiti se'; CE), *Ljànīk* (< *ljanik* 'uljanik, pčelinjak'; CE), *Kòmārdenica* (< *komarda*⁵⁶ 'mesnica'; BR),

⁵⁴ Natkriveni se prostor za ovce u Hrasnu naziva *janjilom* (ovce se janje), a kako se ograđeni prostor na dolinama i dolovima *torio* (ovce su se u nj zatvarale kako bi gnojile zemlju), u krajevima od Hutova do mora isti se gospodarski objekt naziva *tor*. Veoma je zgodan primjer da čak i u Hrasnu na posjedima Njavra s Cerovice prevladava naziv *tor* zbog jedne nevjeste pridošle s Hotnja. U Vidonjama pak u dalmatinskoj dijelu Zažablja prevladava naziv *obor*.

⁵⁵ U Hrasnu je *Krndija* njiva, a u središnjoj Slavoniji gora.

⁵⁶ Petar Skok (Sk 2: 132) bilježi u dubrovačkome latinitetu apelative *camarda* 'mesnica' i *chamardar* 'mesar'. Navedeni su apelativi potvrđeni i na širem istočnohercegovačkom području i Peleješcu. Moguće je da je riječ i o toponimu motiviranome prema antroponimu koji nije potvrđen u

Màjdan (< *majdan* ‘mjesto na kojemu se vadi kamen’ < tur. *maden* ‘rudnik’; BR), *Plána* (< *plana* ‘prostor koji su lovci uredili za zimsko gniježđenje ptica’; CE), *Prļjätovine* (< *prliti* ‘paliti, žeci’; usp. rum. *a pîrli* i mjesn. *prljati* ‘gurati drva u vapnenicu’; BR), *Stôg* (CE).

Toponim *Krndija* mogao bi upućivati na prostor na kojemu se odlagalo smeće. Apelativ se *plana* u priobaljskim dijelovima Hrasna i Neretvanske krajine odnosi na lovačke stupice, a u brdskim predjelima Neretvanske krajine i istočne Hercegovine označuje zaravni. Toponim *Prļjätovine* vjerojatno se odnosi na mjesto na kojemu se gasilo vapno.

4.2.4. Kulturnopovijesni toponimi

4.2.4.1. Toponimi u svezi s imovinskopravnim odnosima i upravom: *Cârskē ògrade* (BR), *Kàsârna* (< *kasarna* ‘vojarna’ < njem. *Kaserne*; CE), *Öpçeni dô* (< *opçeni* ‘zajednički’; CE), *Sûđenā njîva* (OM), *Sûðeni vřt* (OM), *Tèžine* (< *teg* ‘rad na tuđemu imanju’; CE), *Žândarskā bášta* (CE), *Žândarskā çâtrnja* (CE).

4.2.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Křstāš* (< *krstaš* ‘stijeg sa znakom križa koji se nosio u protuosmanlijskim ratovima’; CE), *Lûbârda* (< *lubarda* ‘top’; CE), *Mèjdân* (< *mejdan* ‘boj’ < tur. *meydan*; BR), *Mejdáni* (CE), *Svâ(t)skā dòlina* (CE), *Zäoblica* (CE).

Toponim *Mejdan* i *Sva(t)ska dolina* po istočnoj Hercegovini upućuju na pre-daje o sukobu svatova.

4.2.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

4.2.5.1. Toponimi motivirani imenima kršćanskih svetaca: *Pètrov dô* (BR, CE).

4.2.5.2. Toponimi uvjetovani crkvenim građevinama i posjedima: *Crkvina*⁵⁷ (BR), *Dúmin vřt* (CE), *Dúmina ògrada* (CE), *Pòpodvôr* (CE), *Pòpovice* (CE), *Svèti Ánte* (BR).

Na mjesto negdašnje crkve upućuje toponim *Crkvina*, a apelativi *dumo* i *pop* odnose se na katoličkoga dijecezanskog svećenika. Na Brštanici je 1968. izgrađena kapelica svetoga Ante te su na taj blagdan u selo hodočastile tisuće vjernika.

4.2.5.3. Toponimi uvjetovani ostalim elementima duhovne kulture: *Grèblje* (BR), *Òbâljenô gròblje* (CE), *Gromòvič-lazètina* (OM), *Trëske* (usp. psl. **trěskъ* ‘grom’; CE).

Toponimi bi *Gromovič-lazetina* i *Treske* mogli upućivati na prežitke pretkršćanskih slavenskih vjerovanja.

povijesnim vrelima.

⁵⁷ U Crkvini u Petrovu dolu nalaze se ostatci crkvenih zidina te grobovi.

4.3. Toponimi antroponimnoga postanja

U mjesnoj su se toponimiji odrazila kršćanska imena *Andrija*, *Andrika* (< *Andro* < *Andrija*), *Ivan*, *Luka*, *Marijan* (< *Maro* < *Marijan/Marija*), *Marko*, *Matan* (< *Mato* < *Matej*), *Mijo* (usp. *Miho* < *Mihovil*), *Pavo* (usp. *Pavao*), *Pero* (< *Petar*), *Vide* (< *Vid*) i *Vraneta* (usp. *Franeta* < *Frane*), narodna imena *Boro* (< *Borislav/Boromir*), *Boško* (< *Božo* < *Božidar*), *Četko* (usp. *Cvjeteto* < *Cvjetomir*), *Desilo*⁵⁸ (< *Deso* < *Desimir/Desislav*), *Dragonja* (< *Drago* < *Dragomir/Dragoslav*), *Ljubo* (< *Ljubomir*) i *Miloš* (< *Mile* < *Miloslav*), muslimanska *Alibeg*⁵⁹ i *Mujo* (< *Muhamed*) te osobno ime *Braguta*⁶⁰ nepoznata postanja. U mjesnoj su se toponimiji odrazili pridjevci i prezimena *Bašādūr*⁶¹ (< *bašadur* ‘poklisar, izaslanik’), *Bëgović*⁶² (< *beg* ‘velikaš, gospodar’ < tur. *bey* ‘nositelj naslova, dostojanstvenik’), *Bëgušić* (< *Begić*), *Bèkan*⁶³, *Břstina*⁶⁴ (< *brstina* ‘suha grana kojom se čisti tor; sušanj, tančik’), *Búbalo*⁶⁵, *Čübrilo*⁶⁶ (< *Čubrilo*, *Čubro* < *Čubrijan* ‘Ciprijan’), *Dùbelj*⁶⁷, *Dutina*⁶⁸, *Đürjān*⁶⁹ (< *Đurjan* < *Đure/Đuro* < *Đurađ*), *Gákić*⁷⁰ (< *Gako* < *Gabrijel/Gašpar*), *Gólić*⁷¹, *Gradāčić* (< *Gradac* < *Grado* < *Gradislav/Gradomir*), *Gúšić*⁷²,

⁵⁸ Inačicama je narodnoga imena *Desimir/Desislav* motivirano više toponima u Neretvanskoj krajini, a među njima i ojkonom *Desne* (**Desina Vas*). Vjerojatno je riječ o uspomeni na humskoga župana Desu/Dešu. Muško narodno ime *Desilo* potvrđeno je od 13. stoljeća (ARJ II: 354).

⁵⁹ Alibeg Tasovac spominje se kao posjednik u Osičnoj Međi (Osječenici) 1694. (Hrabak 1985: 41).

⁶⁰ Srodno je osobno ime *Brago* u srednjovjekovlju potvrđeno u Makedoniji. Ivanova (2006: 62) smatra da ga se može dovesti u vezu rumunjskim apelativom *bragă* ‘boza, vrsta pića’ ili da je nastalo razjednačivanjem od *Vrago*.

⁶¹ Bašaduri su napučivali popovska mjesta Orahovi Do, Trnčina i Gajic te hrašanjsko Čavaš, a moguće je da ih je bilo i u Hutovu (ondje postoji toponim Bašadurove rupe) i Hrasnu.

⁶² Bošnjacki rod Begović napučuje Stolac. Moguće je i da je riječ o nadimku.

⁶³ Bekani su živjeli na Babinu Dolu (Brštanica), odakle su se preselili u Tasovičiće.

⁶⁴ Brstine su potomci Stojanovića podrijetlom iz Drijenjane u Popovu.

⁶⁵ Bubali se spominju 1792. na Gredi kod Stoca (Perić 2006: 187). Moguće je da ih je bilo i u Hrasnu.

⁶⁶ Čubrile su nastanjivali Vlahoviće u Ljubinju.

⁶⁷ Dubelji potječu iz Kijeva Dola u Popovu.

⁶⁸ Dutine su pravoslavni rod koji nastanjuje Ljubinjski kraj i Dubrave.

⁶⁹ Rod Đurjan spominje se u Dubrovačkome primorju, a podrijetlom su iz Grmljana u Popovu. Osim u Cerovici moguće je da su živjeli u Hutovu u kojemu postoji toponim Đurjanuše njive.

⁷⁰ Gakići potječu iz Blizanaca u Brotnju. Jedan se od pripadnika toga roda doselio na Brštanicu kao željezničar.

⁷¹ Golići su rod iz Orašja u Popovu, a bilo ih je i u Burmazima.

⁷² Gušići su rod koji je nastanjivao Crnoglav u koji su se po predaji doselili iz Dubrava. Povijesni pak podatci pokazuju da su živjeli i u Popovu, točnije da su 1694. imali zemljišta u Dužici (Puljić i Vukorep 1994: 362).

*Hàsanagić*⁷³ (< *Hasan-aga* < *Hasan* + *aga*), *Jágić*⁷⁴ (< *Jaga* < *Agata*), *Kâtić*⁷⁵ (< *Kata* < *Katarina*), *Mârić*⁷⁶ (< *Mara* < *Marija/Margareta*), *Mârković*⁷⁷ (< *Marko*), *Nikolić*⁷⁸ (< *Nikola*), *Novaković*⁷⁹ (< *Novak*) *Pòpović*⁸⁰ (< *pop* ‘dijecezanski svećenik’), *Sòkol/Sòkò*⁸¹ (< *sokol*), *Stòjanović*⁸² (< *Stojan* < *Stojimir/Stojislav*), *Tàbāk*⁸³ i *Vùkorēp* (< *vući* + *rep*). U mjesnoj su se toponimiji također ušćuvali sljedeći osobni i obiteljski nadimci: *Bokémić*⁸⁴ (< *Bokema* < *Boko* < *Božidar*), *Bóndo*, *Bóso*⁸⁵, *Břčina*⁸⁶, *Dùča* (< *Dujam/Dušan*), *Đùka* (< *Đuro* < *Đurađ*), *Đùrinović*⁸⁷ (< *Đurina* < *Đuro* < *Đurađ*), *Gřbuša* (< *grba*), *Āvišić*⁸⁸ (< *Iviša* < *Ivo* < *Ivan*), *Krâljica*, *Krúško* (< *kruška*), *Kùle*, *Mânjković*⁸⁹ (< *Manjko* < *Manislav* < *Emanuel*), *Mèdòla*, *Mřkuša* (< *mrk*), *Přrjân* (< *pirjan* ‘vrsta jela od riže, povrća i mesa’ < tur. *püryan*), *Pjěšin* (< *pješin* ‘pješak’), *Ròkšić*⁹⁰, *Stòpanin* (< *stopanin*⁹¹), *Tópo* (< *topo* ‘hroma osoba’ < tur. *tapal*), *Špâda* (< *špada* ‘kratak mač, vrsta bodeža’; usp. lat. *spatha*), *Tùtuša* (< *tuto* ‘šutljivac’), *Zéle* (< *zele* ‘zelenooka osoba’) i *Zvjéro*⁹² (< *zvijer*). To-

⁷³ Muslimanski rod Hasanagić živio je na Trijebnju u Dubravama.

⁷⁴ Jagići su stanovali u Počitelju i Trebižatu. Također su se na hrašanjско područje doselili „za željeznicom”.

⁷⁵ Katići su rodom s Hotnja u Čarićima, a nekoć su napučivali i Čvaljinu u Popovu u kojoj su nosili i prezime Sušac.

⁷⁶ Marići su jedan od najrazgranatijih rodova u istočnoj Hercegovini. Napučivali su mnoga naselja u Popovu, Dubravama i Hrasnu (poglavito Gola Brda). Stanovali su i na Kozarici. Onamo je jedan dječčić došao živjeti s tetkom koja ga je dovela u Šutala.

⁷⁷ U Zažablju je nekoliko neovisnih rodova Markovića koji su ponijeli prezimena Begušić, Đevenica, Filipović i Soldić.

⁷⁸ Nikolići su srednjovjekovni velikaški rod čije je sjedište dugo bilo u Vranjevu Selu. U novovjekovlju su prezime Nikolić nosili i pripadnici popovskih rodova Alamanja, Bajo, Curić, Češljarić, Prkačin i Šilje. Nikolići su nastanjivali i naselje Ljuti kod Hotnja.

⁷⁹ Novaković je starije prezime Maslaća.

⁸⁰ Popovići su vrlo razgranat rod u Popovu i Zažablju.

⁸¹ Sokoli potječu iz Velje Međe u Popovu, odakle su se selili i prema Zažablju (Hutovo, Kiševo i Broćanac).

⁸² Stojanović je starije prezime hutovskih Vukorepa koji potječu s Brijega na Trebimlju.

⁸³ Vjerojatno je riječ o potomcima dubravskih Tabakovića koji su se naselili u Elezovićima.

⁸⁴ Bokemić je obiteljski nadimak dijela Maslaća.

⁸⁵ Boso je bio osobni nadimak Miška Jurkovića.

⁸⁶ Riječ je o osobnome nadimku jednoga nositelja prezimena Jurković.

⁸⁷ Đurinović je obiteljski nadimak dijela Raića.

⁸⁸ Ivišić je obiteljski nadimak dijela Konjevoda.

⁸⁹ Manjković je također obiteljski nadimak dijela Raića.

⁹⁰ Rokšić je obiteljski nadimak dijela Jurkovića.

⁹¹ Apelativ *stopanin* izvodi Skok (Sk 3: 339) od ilirskoga **stapanus*. U pastirskoj hijerarhiji *stopanin* je isprva bio glavar, prva osoba u hijerarhiji (metaforizacijom već u csl. apelativ *stopanъ* označuje gospodara), dok je *bač* bio druga osoba u pastirskome poretku zadužena za proizvodnju sira.

⁹² Pridjevkom *Zvirović* motiviran je ojkonom *Zvirovići* u zapadnoj Hercegovini, a u gradač-

ponimi motivirani rodbinskim nazivom *đed* ‘djed’ mogu biti nadimačkoga postanja, ali mogu biti uvjetovani istozvučnim naslovom za red u Crkvi bosanskoj.⁹³

4.3.1. Višerječni toponimi antroponimnoga postanja

4.3.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Bègušića dō* (OM), *Bègovića dōlina* (CE), *Bóndin kùk* (BR), *Bórina dōla* (OM), *Bràgutin dō* (BR), *Gákina rùpa* (BR), *Gólicèva rùpa* (OM), *Gradàčića rùpa* (CE), *Gřbušin dō* (CE), *Gřbušina Lōkva* (CE), *Ívanov klánac* (BR), *Kâtića dō* (OM), *Krúškova dōlina* (CE), *Kūline rupe* (BR), *Mèdōlin klánac* (CE), *Mřkušina rùpa* (OM), *Mřskovo brdo* (CE), *Mújin klánac* (BR), *Nōvākova dōlina* (BR), *Périn-dōlina* (CE), *Pjěšin brijég* (BR), *Tābākova dōlina* (CE), *Vrānetina jāma* (CE), *Zélina dōlina* (CE).

U ovoj je toponimiji ušćuvano najviše toponima koji se odnose na geomorfologiju krša: *dolina* (6), *rupa* (5), *do* (4) te *dola* i *jama* (1). Znatno su rjeđi odrazi oronimnih osnova: *klanac* (3) te *brdo*, *brijeg* i *kuk* (1).

4.3.1.2. Toponimi od antroponima, gospodarskih naziva i naziva za obitavališta: *Ádžin vřt* (CE), *Āndrijin vřt* (CE), *Āndrijina čātrnja* (CE), *Bèkanova čātrnja* (BR), *Bèkanovo gúvno* (BR), *Bokémića ògrade* (CE), *Bóрино gúvno* (OM), *Bósi-na prōsina* (BR, CE), *Bōškin vřt* (CE, OM), *Bōškina òkrājčina* (CE), *Břčine njīve* (BR), *Čūbrilov vřt* (OM), *Čětkov vřt* (OM), *Drāgonjina vlāka* (OM), *Dūtina ògrada* (CE), *Đèdova ògrada* (CE), *Đèdova stāja* (CE), *Đūrinovića pòljutak* (CE), *Đūrinovića tráva* (CE), *Gradàčića ògrada* (CE), *Ívišića pòljutak* (CE), *Krúškove njīve* (BR), *Lūkina čātrnja* (CE), *Mānjković-lazètina* (CE), *Marijánov ísek* (OM), *Marijánov vřt* (OM), *Mārkova njīva* (BR), *Mārković-gúvno* (CE), *Miloševa tòrina* (OM), *Nikolića njīva* (CE), *Njāvřina lāzina* (BR), *Pāvina lāzina* (CE), *Pòpovića čātrnja* (CE), *Vídina čātrnja* (CE), *Vřt kod Andrikē* (OM), *Zvjěrova čātrnja* (CE)

Najviše toponima iz ove skupine sadržava apelative u vezi s poljodjelstvom: *vřt* (7), *njīva* (4), *ograda* (3), *lazetina*, *lazina* i *poljutak* (2) te *ísek* ‘isjek’, *okrajčina*, *prosina* ‘njiva zasađena prosom’ i *vlaka* (1). Česti su i odrazi hidronimijskoga apelativa *čātrnja* (4). Bilježimo također i odraze naziva gospodarskih objekata, npr. *gúvno* (2) i *staja* (1), te nazive povezane sa stočarstvom, npr. *trava* i *torina* (1).

4.3.1.3. Toponimi od antroponima i naziva za biljnu zajednicu: *Bèkan-dùbrava* (BR).

4.3.1.4. Toponimi od antroponima i naziva za obitavališta, javne prostore i putove: *Břstinova ũlica* (CE), *Đūkina òmeđina* (< *Đuka* + *omeđina* ‘razvalina’; CE), *Mārića kùće* (BR), *Masláèeva māhala* (CE).

kim je maticama kao krsni kum zabilježen 1793. nositelj prezimena Zvirković iz Hrasna nepoznata imena (MKŽG: 322).

⁹³ Valja napomenuti i da su u istočnoj Hercegovini toponimi motivirani apelativom *baba* obično rasprostranjeni u nizinama i udolinama te označuju uzvisine niže od onih motiviranih apelativom *djed*.

4.3.1.5. Toponimi od antroponima i naziva uvjetovanih duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Màtanov grëb*⁹⁴ (BR), *Stöpanova gòmila* (BR), *Špàdnji grëb*⁹⁵ (BR), *Tópin ödar* (CE).

4.3.2. Jednorječni toponimi antroponimnoga postanja

4.3.2.1. Toponimi antroponimnoga postanja tvoreni toponimijskim sufiksima: *Àlibegovača* (CE), *Asanàguša* (OM), *Başadùruša* (OM), *Békanovina* (BR), *Brštinovina* (BR), *Búbalovina* (OM), *Dubèljúša* (BR), *Dùčuša* (CE), *Đurjànuša* (CE), *Gùšuša* (CE), *Jägovača* (CE), *Knezòvača* (OM), *Krúškovača* (OM), *Ljúbovine* (CE), *Maričuša* (CE), *Maslácovina* (CE), *Mùjuše* (CE), *Pirjànuša* (CE), *Sokòlovača* (CE), *Stojànuša* (CE), *Tùtuša* (CE), *Vùčevice* (CE), *Vukorëpača* (OM), *Zvjërovina* (CE).

4.3.2.2. Antroponimi u funkciji toponima: *Čëtoljüb* (CE), *Dësilò* (CE), *Kråljljica* (CE), *Ròkšící* (BR).

4.4. Toponimi ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: *Cigānka* (OM), *Ciganska rüpa* (BR), *Ciganskë ömedine* (CE), *Öšečkö pölje* (OM), *Stòlačkā* (CE).

U mjesnoj su se toponimiji ušćuvali etnonim *Ciganin* ‘Rom’ te ktetici *stolački* (< *Stolac*) i *ošečki* (< *Osječenica*).

4.5. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Bòžicnā gòmila* (BR), *Bùštovica* (< *bušta* ‘zaštitni omot’; BR), *Māmara* (< *mamarija* ‘britva’; RSKNJ XII: 62; CE), *Pjēšteva vlāka* (usp. *pještica* ‘tratinčica’; CE), *Sāmolāz* (BR), *Šuštilovača* (OM), *Tānoga* (BR, OM), *Topòlovina* (OM), *Zākōci* (OM).

5. Zaključak

U ovome se radu obrađuje šezdesetak ojkonimnih različenica s područja Hrasna te nešto više od 450 anojkonima prikupljenih u službenim naseljima Brštanića i Cerovica u jugozapadnome dijelu hrašanjske župe. Terenski su podatci prikupljeni na obrađenome području izrazito važni ponajprije stoga što su povijesni podatci veoma oskudni i jer je hrašanjsku visoravan (nekoć najnapučeniji dio župe) od 1970-ih zahvatilo snažno iseljavanje koje je ubrzano tijekom i nakon Domovinskoga rata kad je veći dio župe bio zaposjednut. Nakon okončanja ratnih zbivanja

⁹⁴ U Matanovu grebu pokopan je Matan Raič koji je poginuo u sukobu Hažibegovih postrojba s postrojbama Gavrana Kapetanovića kod Babina Dola. Jurkovići mu nisu dopustili da se pokopa na zajedničkome groblju na Brštanići, nego u brdskoj granici između Brštaniće i Mramora kako Raići ne bi dobili udjela u seoskome eraru, no ni nakon toga Jurkovići nisu bili zadovoljni jer su držali da je zakopan na njihovu posjedu (Vukorep 1994: 462). Kako ne bih oživio stoljetne mjesne razmirice, nisam navodio ni točno razgraničenje između Cerovice i Brštaniće jer i tu postoje sporovi.

⁹⁵ Na predjelu Špadnji greb nalaze se dva stećka pod kojima su navodno zakopana dvojica Maslaća ili Njavra (koji su umrli od kuge) te grob jedne djevojke.

veći je dio župe pripao Federaciji Bosne i Hercegovine. Nakon ratnih su zbivanja mnoga sela (poglavito u Gornjemu Hrasnu) poprilično iseljena, a selo Mišljen pripalo je Republici Srpskoj i posve je raseljeno.

Toponim *Hrasno* (< *hrasno* 'područje obraslo hrastovom šumom') u širem se smislu odnosi na područje cjelokupne župe (ponajprije na njezine brdske pređe). Područje se dijeli na Donje Hrasno (zapadni, niži dio župe) i Gornje (istočni, viši dio župe). U užemu se smislu toponim *Hrasno* odnosi na naselje koje je koncem 19. stoljeća ponijelo ime *Cerovica*. U službenim popisima nakon Drugoga svjetskog rata izdvaja se 14 službenih naselja. Terenskim sam pak istraživanjem popisao šezdesetak naselja. Najviše je ojkonima antroponimnoga postanja. Imena temeljnih naselja obično su tvorena od narodnih (npr. *Borut*, *Budisavina* ili *Dobrane*) ili stranih (npr. *Kolojanj*) osobnih imena te pridjevaka srednjovjekovnih vlastelinskih rodova (npr. *Mišljen* i *Rabrani*). Zaseoci su pak počesto nazvani po rodovima koji i danas nastanjuju Hrasno (npr. *Lojpuri*, *Maslaći*, *Žarkovići*). Na to da su pojedina hrašanjka naselja znatno starija od prvoga dosad utvrđenoga spomena u povijesnim vrelima, upućuju ojkonimi tvoreni sufiksom *-ane* / *-ani* bilo da su etničkoga, poput ojkonima *Derani* (< *Derani* 'ljudi koji žive uz Deransko jezero')⁹⁶, bilo da su patronimnoga postanja, poput ojkonima *Rabrani*⁹⁷ (< *Rabrani* 'Hrabrenovi ljudi').

U mjesnoj su se toponimiji uočivali prežitci različitih jezičnih slojeva. U temeljnome su hrvatskom sloju puku najneprozirniji hidronimijski apelativi **ljubi* i *ruja*. Utjecaj se starijega romanskog supstrata ogleđa pak u toponimima kao što je *Kotorada*. Od adstratnih je slojeva najzastupljeniji turski (poglavito među toponimima uvjetovanim ljudskim djelovanjem, kao što su *Bunar*, *Čardačina*, *Četenište*, *Krndija*, *Majdan*, *Meteriz*, *Palanka*), a rjeđe su zastupljeni vlaški (usp. *Prljativine*) i albanski (usp. toponim *Varda*). Razmjerno je često zastupljen njemački adstratni sloj. Apelativi su njemačkoga postanja u toponimiju počeli prodirati nakon prolaska željezničke pruge (usp. toponim *Rampa*, *Vaktarnica*).

U mjesnoj su toponimiji u odnosu na susjedne krajeve izrazito česti toponimi motivirani biljnim nazivima. Utjecaj je pak izvanjezičnih okolnosti najzorniji u odrazima naziva za tipove obradivih površina. U hrašanjkoj toponimiji izrazito je potvrđen apelativ *vrt*. Apelativ turskoga postanja *bašta* odrazio se samo u toponimima koji su povezani s državnim službama (*Školska* i *Žandarska bašta*). Tvorbena su pak izrazito zanimljivi toponimi *Đe se vòda splijêvā* i *Pomozì Bòg*.

⁹⁶ Riječ je o veoma starome sloju hrvatskih ojkonima potvrđenome ponajvećma od 9. do 12. stoljeća.

⁹⁷ Patronimni su ojkonimi tvoreni sufiksom *-ane/-ani* na hrvatskome povijesnom prostoru uglavnom potvrđeni od 12. do 15. stoljeća. Hrabreni Miloradovići spominju se u povijesnim vrelima od konca 14. stoljeća (Šimunović 2009: 131).

Literatura

- ALIČIĆ, AHMED S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- ANDELIĆ, TOMISLAV. 1999. Srednjovjekovna humska župa Dubrave. // *Srednjovjekovne humske župe* / Ivica Puljić (prir.). Mostar: Ziral, 189–208.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1881. – 1970. Zagreb: JAZU.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1987. Tragovi poganskih, kršćanskih i islamskih kultura u toponimiji. // *Zbornik 6. jugoslovenske onomastičke konferencije* /. Beograd: Odeljenje jezika i književnosti SANU, 7, Beograd, 117–124.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 7–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1998. Romansko-hrvatski dodiri u toponimiji Istre i kvarnerskih otoka. *Folia onomastica Croatica*, 7, Zagreb, 1–21.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 2003. Inojezični elementi u hrvatskome zemljopisnom nazivlju. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Zagreb, 3–14.
- DEDIJER, JEVTO. 1991. *Hercegovina: antropogeografske studije*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- DINIĆ, MIHAJLO. 1967. *Humsko-trebinjska vlastela*. Beograd: SANU.
- FRANČIĆ, ANĐELA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 1997. – 1998. Antonimija u hrvatskoj toponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- HALILOVIĆ, SENAHID. 1994. *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. *Bosanskohercegovački zbornik*, 7, Sarajevo: Institut za jezik.
- HRABAK, BOGUMIL. 1985. Zemljišne parcele feudalaca i muslimanskih seljaka u Popovu, Zažablju i Trebinju početkom Morejskog rata. *Tribunia*, 7, Trebinje, 101–129.
- IVANOVA, OLGA. 2006. *Makedonski antroponomastikon (XV–XVI vek)*. Skopje: Vlastita naklada.
- JACOV, MARKO. 1983. *Spisi tajnoga vatikanskog arhiva XVI – XVIII veka*. Beograd: SANU.
- JE = VINJA, VOJMIR. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- JIREČEK, KONSTANTIN. 1994. *Spomenici srpski*, 11. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- JUTRONIĆ, ANDRE. 1950. Naselje i podrijetlo stanovnika otoka Brača. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 34. Zagreb: JAZU.

- KRALJEVIĆ, ANTE. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Široki Brijeg – Zagreb: Ogranak Matice hrvatske u Širokome Brijegu – Dan d. o. o.
- KREŠIĆ, MILENKO. 2006. Katolici Trebinjsko-mrkanske biskupije prema popisu nadbiskupa Marka Andrijaševića 1733. godine. *Rasprave Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zadar, 439–452.
- MANDIĆ, NIKOLA. 2013. *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Čapljini i okolici*. Čapljina: Vlastita naklada.
- MATASOVIĆ, RANKO. 1995. Skokove „ilirske” etimologije. *Folia onomastica Croatica*, 4, Zagreb, 89–101.
- MKŽG = *Matice krštenih župe Gradac 1708. – 1845.*
- MVŽG = *Matice vjenčanih župe Gradac 1720. – 1830.*
- NOSIĆ, MILAN. 1998. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
- NAVRO, MATO. 1995. *Hrasno u Trebinjskoj biskupiji*. Hrasno: Svetište Kraljice Mira.
- PATSCH, CARL. 2005. – 2006. Prilozi za etnologiju istočne Europe – nekadašnja gustoća naselja ilirskoga krša. *Status*, 8, Mostar, 156–180.
- PERIĆ, RATKO. 2006. Stanje duša u župama Hrasno i Dubrave. // *300 godina župe Dubrave: Humski zbornik*, 9. / Milenko Krešić (prir.). Aladinići, 159–202.
- POPIS 1879 = *Ortschaft und Statistiks von Bosnien und Herzegovina / Statistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: K. u. K. Regierungsdruckerei.
- POPIS 1895 = *Hauptresultate des Volkszählung in Bosnien und der Herzegovina vom 22. April 1895. rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Sarajevo: Statistische Departement der Landesregierung.
- PUJIĆ, SAVO. 2000. Kraška hidronimija jugoistočne Hercegovine. *Južnoslovenski filolog*, 56, Beograd, 875–889.
- PUJIĆ, SAVO. 2003. Iz trebinjske toponimije: porijeklo toponima. *Tribunia*, 10, Trebinje, 131–186.
- PULJIĆ, IVICA. 1994. Kroz našu prošlost. // *Hutovo: Humski zbornik*, 4. / Ivica Puljić (prir.). Mostar: Crkva na kamenu, 117–284.
- PULJIĆ, IVICA. 2008. *Popisi izbjeglica iz Donje Hercegovine u Dubrovačko primorje, Humski zbornik*, 11. Neum: Muzej i galerija Neum.
- PULJIĆ, IVICA; VUKOREP, STANISLAV. 1994. Naša prezimana: korijeni i razvoj. // *Hutovo: Humski zbornik*, 4. / Ivica Puljić (prir.). Mostar: Crkva na kamenu, 285–357.
- PULJIĆ, IVICA; VUKOREP, STANISLAV; BENDER, ĐURO. 2001. *Stradanja Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u istočnoj Hercegovini, Humski zbornik*, 5. Zagreb: Zajednica Hrvata istočne Hercegovine – Općina Čapljina – Općina Stolac – Općina Ravno.

- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I–XVIII. 1959. – 2010. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- SIVRIĆ, MARIJAN. 2003. *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667. – 1808.): Humski zbornik*, 6. Dubrovnik – Mostar: Biskupski ordinarijat Mostar – Državni arhiv u Dubrovniku.
- Sk = SKOK, PETAR. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, 1–4. Zagreb: JAZU.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb: Društvo Lovrećana Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- ŠKALJIĆ, ABDULAH. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- VEGO, MARKO. 1957. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*. Sarajevo: Svjetlost.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2009. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 283–304.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2013. Naglasci u govorima i toponimiji Popova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, Zagreb, 155–173.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VIDOVIĆ, MILE. 2000. *Radovan Jerković – život i djelo*. Metković: Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću.
- VUKOREP, STANISLAV. 1994. Naša sela: prošlost i sadašnjost. // *Hutovo: Humski zbornik*, 4. / Ivica Puljić (prir.). Mostar: Crkva na kamenu, 41–115.
- VUKOREP, STANISLAV. 2015. *Pruge koje su život značile*. Ravno: Općina Ravno.
- ZMAIĆ, VESNA; MIHOLJEK, IGOR. 2013. Podvodno arheološko istraživanje lokaliteta Desilo – Hutovo blato. *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 4, Zagreb, 171–186.
- ZSS = VEGO, MARKO. 1962. – 1964. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, 1–3. Sarajevo: Zemaljski muzej.

An overview on the toponymy of Hrasno in eastern Herzegovina

Summary

Based on field research the toponomastic data of the village Hrasno in eastern Herzegovina is analyzed. In the introductory part of the paper the basic historical, dialectological and demographic data is given. In the main part of the paper around 60 oikonyms from the entire area as well as around 450 non-oikonyms collected in the settlements of Brštanica and Cerovica with the belonging hamlets are analyzed. From the abundance of toponomastic data the peculiarity of the toponyms *De se voda splijeva* and *Pomozi Bog* stands out.

Ključne riječi: toponimija, oikonimi, Hrasno

Keywords: toponymy, oikonyms, Hrasno

Prilog

Hrašanjski ojkonomi⁹⁸

- Bäbin Dô* – Donje Hrasno / Brštanica
Bäjōvci/Bäjēvci – Donje Hrasno / Bajovci
Bänja – Gornje Hrasno
Bätkovići – Gornje Hrasno
Bòrut – Donje Hrasno
Břstine – Donje Hrasno / Sjekose
Břštanica (1728.) – Donje Hrasno / Brštanica
Cěrevo/Cěrovo (1728.) – Donje Hrasno / Cerevo
Cřnoglāv (1759.) – Donje Hrasno
Čětoljüb – Donje Hrasno / Cerovica
Čävaš (1475.) – Gornje Hrasno / Čavaš
Čěsma – Donje Hrasno / Svitava
Däšnica (1726.) – Donje Hrasno / Vinine
Däšnica Gõrnjā (1792.) / **Budisava* / *Budisavina* (1792.) – Donje Hrasno / Vinine
Děranī – Donje Hrasno / Svitava
Dòbran(j)e (1398.) – Donje Hrasno / Cerevo
Dùbravica (1733.) – Donje Hrasno / Dubravica
Elézovići/Elézovina – Gornje Hrasno
Gāj – Gornje Hrasno
Glūšca (1589.) / *Gõrnjā Glūšca* – Donje Hrasno / Sjekose
Gòlā Břda (1792.) – Gornje Hrasno
Gõrnjē Hrāsnō
Gră(h)ovište – Gornje Hrasno
Gr̃bušin Dô / *Gr̃bušina Lökva* – Donje Hrasno / Cerovica
Hāj darevića Hārem / *Hāj darevića Māhala* / *Hāj darevići* – Donje Hrasno / Cerovo

⁹⁸ Uz ojkonom se donosi godina prve dosad poznate potvrde spomena imena u povijesnim vremenima (ako je ime potvrđeno prije 1800.), potom se donosi podatak o pripadnosti župi po negdašnjoj podjeli Katoličke Crkve na Donje i Gornje Hrasno, a treći se podatak odnosi na službeno naselje unutar kojega je popisano. Budući da je Gornje Hrasno i ime službenoga naselja i ime negdašnje župe, kod naselja se koja pripadaju župi Gornje Hrasno (npr. *Gaj* i *Kašići*) navode samo dva podatka. Imena naselja označena zvjezdicom nisu potvrđena među mjesnim stanovništvom.

Hrâsnō (1416.) / *Dōnjē Hrâsnō* / *Cěrovica* – Donje Hrasno / Cerovica
Kăšići (1792.) – Gornje Hrasno
Kljěnak – Donje Hrasno / Sjekose
Kolòjānj (1723.) – Donje Hrasno / Borut
Kozàrica – Donje Hrasno / Brštanica
Kùzmani – Gornje Hrasno / Rabrani
Lăstva (1727.) – Gornje Hrasno
Lìvorskā Prödō (1792.) – Gornje Hrasno
Lòjpuri – Donje Hrasno / Sjekose
Ljütosijēr (1763.) – Donje Hrasno / Svitava
Mandràpe – Donje Hrasno / Kolojanj
Masláci – Donje Hrasno / Cerovica // Borut
Měđuljūće – Donje Hrasno / Vinine
Měki Pöd – Donje Hrasno / Cerovica
Merdžáni – Donje Hrasno / Dubravica
Mišljen (1434.) – Gornje Hrasno / Mišljen
Njávre / **Njavrina Crkva* – Donje Hrasno / Cerovica
Ōšećenica (1792.) / **Osičena Međa* (1694.) – Donje Hrasno / Cerovica
Pòbrđe (1741.) – Gornje Hrasno
**Podgradina/Podgrādīnje* – Gornje Hrasno
Potkúla – Gornje Hrasno
Ràbrāni – Gornje Hrasno
Ràdiševina – Gornje Hrasno
Rùjevī Dô – Gornje Hrasno
Söpöt – Donje Hrasno/Bajovci
Srijétež (1775.) – Donje Hrasno / Cerevo
Stùpišta – Donje Hrasno / Svitava
Svitava (1475.) – Gornje Hrasno
Töplīca – Donje Hrasno / Vinine
Túcākovina – Gornje Hrasno / Rabrani
Vláka – Gornje Hrasno
Vödenī Dô – Gornje Hrasno
Zàušje – Donje Hrasno / Svitava
Žárkovići – Donje Hrasno / Borut

